

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри
 Кудлай В.О.
«11» травня 2026 р.

**АРХІВНА СПРАВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ
СУЧАСНОСТІ**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
освітньо-професійної програми
«Документознавство, керування
документаційними процесами»

Овдієнко Євгенії Юріївни

Науковий керівник:

Петрова Ірина Олександрівна, кандидат
історичних наук, доцент кафедри
інформаційної діяльності

Рецензент:

Гедьо Анна Володимирівна, доктор історичних
наук, професор, завідувач кафедри
історії України Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою відмінно 100А
Секретар ЕК
«12» червня 2026 р.

Київ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ	8
1.1. Основні напрями архівознавчих досліджень у 2015–2025 рр.	8
1.2. Основні виклики ХХІ століття для українського суспільства	19
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ В АРХІВНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЗМІН	29
2.1. Основні тенденції розвитку архівної справи у 2015–2019 рр.	29
2.2. Нормативно–правове та методичне забезпечення архівної справи	35
2.3. Діяльність архівних установ в умовах пандемії COVID–19 та повномасштабного вторгнення (2020–2025 рр.).....	54
Висновки до розділу 2.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що архівна справа в Україні на сучасному етапі розвитку перебуває в умовах глибоких трансформацій, зумовлених одночасною дією кількох масштабних чинників. До них належать цифровізація суспільства, зміна підходів до створення, обліку, зберігання та використання документів, розширення електронної комунікації, потреба в забезпеченні відкритості та доступності архівної інформації, а також глобальні безпекові, соціальні та гуманітарні виклики. Особливої гостроти ці питання набули в Україні внаслідок російської агресії, гібридної війни, тимчасової окупації окремих територій, пандемії COVID–19, запровадження воєнного стану, що поставили перед архівними установами нові завдання – від захисту документальної спадщини й евакуації документів до організації віддаленого доступу, розвитку цифрових сервісів та ініціативного документування подій війни. У сучасних умовах архіви виконують не лише традиційні функції комплектування, обліку, зберігання й використання документів, а й стають важливими інституціями збереження національної пам'яті, інформаційної безпеки, культурної спадщини. Водночас гібридна війна в Україні, на відміну від багатьох міжнародних прикладів, має виразний комплексний характер, оскільки поєднує воєнний, інформаційний, культурний, кібернетичний та гуманітарний виміри. У такій ситуації архівна справа в Україні потребує комплексного наукового осмислення як сфера, що одночасно зазнає впливу сучасних викликів і виробляє механізми реагування на них. Актуальність теми зумовлена також необхідністю узагальнення наукових напрацювань 2015–2025 рр., аналізу нормативно–правового й методичного забезпечення діяльності архівних установ, вивчення практичного досвіду Державної архівної служби України та визначення перспектив удосконалення архівної галузі в умовах сучасних кризових змін.

Об'єкт дослідження – архівна справа в Україні.

Предмет дослідження – розвиток та трансформації архівної справи в умовах викликів сучасності.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі тенденцій розвитку архівної справи, нормативно–правових й організаційно–методичних засад її функціонування, а також практики адаптації архівних установ до сучасних викликів.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв’язання таких **завдань**:

- проаналізувати основні напрями архівознавчих досліджень у 2015–2025 рр.;
- розкрити сутність основних викликів ХХІ століття для українського суспільства;
- охарактеризувати розвиток архівної галузі у 2015–2019 рр.;
- проаналізувати нормативно–правове та методичне забезпечення архівної справи в сучасній Україні;
- розглянути практики адаптації архівних установ та напрями їх діяльності в умовах пандемії COVID–19 та повномасштабного вторгнення (2020–2025 рр).

Стан дослідження теми відображається у тому, що проблематика архівної справи в Україні в умовах сучасних викликів активно розроблялася у вітчизняній науці впродовж 2015–2025 рр. Серед праць, що формують теоретико–методологічне підґрунтя дослідження, варто виокремити роботи Я. Калакури [58, 59, 61], М. Палієнко [97], В. Бездрабко [7] та у співавторстві з В. Григор’євим [8] , Ю. Ковтанюка [72], у яких осмислюються трансформації архівознавства, концептуалізація електронного архівознавства, розвиток термінологічної бази та загальні тенденції модернізації архівної галузі. Нормативно–правові засади функціонування архівної сфери, процеси стандартизації та правового регулювання цифровізації висвітлено у працях О. Артеменкової [2], Д. Василенко [17] та у співавторстві з Л. Бутко [18, 19], О. Клімчук [68], В. Бондаря [14, 15]. Значний масив досліджень присвячено

цифровізації архівної справи, електронним документам, цифровому фонду користування, інформаційно–пошуковим системам, електронним послугам і технологіям оцифрування, що знайшло відображення в працях Л. Дідух та Н. Залєток [37, 38], у спільному дослідженні Л. Дідух, В. Міхалко та Є. Чорноморця [39], працях О. Гараніна у співавторстві з Ковтанюком Ю. [27], І. Петрової [100], О. Красинського та О. Марковця [80], В. Курила та М. Комової [85]. Окремий напрям становлять дослідження архівної комунікації, веб–представництва, популяризації архівної інформації та новітніх форм її використання, представлені працями Т. Білушак [9], Д. Василенко [17], Н. Коржик [76, 77], Л. Ковальської та Г. Ковальського [70, 71], О. Збанацької [52]. Помітно посилюється науковий інтерес до проблем війни, надзвичайних ситуацій, збереження документальної спадщини та ролі архівів в умовах російсько–української війни, що відображено у роботах Я. Калакури [61], Г. Калінічевої [64], М. Палієнко [97], Р. Гули, І. Передерій та В. Сажка [31], А. Хромова [147], Н. Головач [28], К. Картузова та Н. Мустяци [66]. Водночас, попри значну кількість праць, комплексне дослідження архівної справи в Україні саме як цілісної системи, що функціонує в умовах сукупної дії цифрових, безпекових, правових і соціальних викликів сучасності, потребує подальшого узагальнення.

Джерельну базу дослідження становлять кілька взаємопов’язаних груп джерел. До першої належать нормативно–правові акти, що визначають засади функціонування архівної справи в Україні, зокрема Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про доступ до публічної інформації», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про захист персональних даних», а також підзаконні акти Міністерства юстиції України щодо організації діловодства та архівного зберігання документів, роботи з електронними документами, користування документами Національного архівного фонду, евакуації та зберігання документів в умовах особливого періоду. До другої групи належать

стратегічні та концептуальні документи – Концепція інформатизації архівної справи в Україні, Стратегія розвитку архівної справи до 2025 року, Стратегія захисту документальної спадщини на період до 2027 року, а також профільні державні стандарти. Третю групу становлять методичні рекомендації Державної архівної служби України та Українського науково–дослідного інституту архівної справи та документознавства, присвячені електронним документам, цифровому фонду користування, оцифруванню, електронним послугам, ініціативному документуванню війни, роботі архівів в умовах дії особливих правових режимів. Четверту групу формують звіти та матеріали про підсумки діяльності Державної архівної служби України за 2015, 2017–2025 рр., які дають можливість простежити динаміку розвитку галузі, її проблеми, пріоритети й практичні кроки реагування на кризові виклики. Важливу групу джерел становлять також наукові публікації 2015–2025 рр., що відображають сучасний стан наукового осмислення теми.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів. Метод аналізу та синтезу використано для опрацювання наукової літератури, нормативно–правових актів, методичних рекомендацій і звітних документів. Історико–хронологічний метод дав змогу простежити основні етапи та тенденції розвитку архівної справи в Україні у 2015–2025 рр. Проблемно–тематичний метод застосовано для виокремлення ключових напрямів дослідження та основних викликів сучасності. Порівняльний метод використано для зіставлення міжнародного та українського сценаріїв прояву гібридної війни в контексті впливу на архівну сферу. Системний метод дав змогу розглянути архівну справу як цілісну систему, взаємопов’язану з процесами цифровізації, державної політики, інформаційної безпеки та збереження культурної спадщини. Також застосовано метод узагальнення для формулювання висновків і практичних пропозицій.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані для подальшого вивчення сучасного стану архівної справи в

Україні, удосконалення навчально–методичного забезпечення дисциплін архівознавчого та документознавчого циклу, підготовки аналітичних матеріалів щодо розвитку архівної галузі. Узагальнені в роботі висновки й положення можуть бути корисними для студентів, викладачів, дослідників, працівників архівних установ та всіх, хто займається питаннями збереження документальної спадщини.

Основні положення та результати дослідження були **апробовані:**

– на III Всеукраїнській науково–практичній конференції з міжнародною участю «Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі» (23–24 жовтня 2025 р., м. Київ, МДУ) [101];

– на X Міжнародній науково-практичній конференції «Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи» (25 листопада 2025 р., м. Полтава, НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка») (доповідь);

– на XI Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених «Бібліотека, книга та медіа в сучасній культурі» (27 листопада 2025 р., м. Київ, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка) (доповідь);

– на Декаді студентської науки Маріупольського державного університету (02–13 березня 2026 р., м. Київ, МДУ) [94].

За темою дослідження опубліковано 2 наукові праці, з них 2 – тези доповідей.

РОЗДІЛ 1

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

1.1. Основні напрями архівознавчих досліджень у 2015–2025 рр

Інформатизація суспільства, розвиток цифрових технологій та виклики, пов'язані з повномасштабною збройною агресією проти України, докорінно змінили парадигму функціонування вітчизняних інституцій пам'яті. Архівна справа переживає складний етап трансформації: від традиційної моделі пасивного зберігання паперових документів до ролі активного хабу. Віддзеркаленням і водночас каталізатором цих процесів виступає фахова наукова періодика. Аналіз свідчить, що статті, опубліковані у провідних українських журналах, не лише фіксують поточний стан архівної справи, а й формують нові методологічні підходи до вирішення викликів. Вітчизняна історіографія та джерельна база з проблематики трансформації архівної справи є надзвичайно широкою. Звернення до публікацій у провідних фахових виданнях дозволяє простежити складну еволюцію поглядів українських дослідників на роль та функції архівних установ. Фундаментальні засади функціонування архівів як соціальних інституцій закладені у працях класиків українського документознавства та архівознавства, проте виклики останнього десятиліття змусили наукову спільноту докорінно переглянути усталені парадигми.

Основи переходу від класичного до електронного архівознавства найповніше розкрито в працях Я. Калакури [59, 61], М. Палієнко [97]. Детальний аналіз їхніх спільних розвідок дозволяє стверджувати, що в українській науці відбувся остаточний розрив із радянською традицією сприйняття архіву суто як сховища паперових носіїв. Я. Калакура [58] обґрунтовує необхідність зміни візії української архівної науки, наголошуючи, що вона має перетворитися на інтегративно–міждисциплінарну систему знань.

Дослідник висвітлює гостру проблему ідеологічного протистояння, доводячи, що саме архівна наука сьогодні виступає головним інструментом деконструкції російських імперських наративів про «один народ» та «спільний архівний простір». Зі свого боку, М. Палієнко [97] розширює цей дискурс, розглядаючи архівну справу в глобальному контексті реагування на надзвичайні ситуації (від техногенних катастроф до воєнних конфліктів), акцентуючи увагу на важливості впровадження досвіду Міжнародної ради архівів та Національного управління архівів і документації США в українські реалії.

Надзвичайно важливим для дослідження є теоретичний пласт праць, присвячених термінологічній та нормативно–правовій базі. Дискусія щодо понятійного апарату цифрової епохи розгорнута на сторінках журналів «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» та «Вісник Книжкової палати». Зокрема, Л. Філіппова [145] здійснює глибокий семантичний аналіз понять «цифровий архів» та «електронний архів». Вона аргументовано доводить, що ці концепти не є тотожними: якщо електронний архів більшою мірою стосується поточного діловодства та систем електронного документообігу (СЕД), то цифровий архів – це глобальна соціокультурна категорія, що охоплює цифрові копії національного надбання.

Цю лінію дослідження продовжує В. Бездрабко [7], яка у своїх працях не просто аналізує термінологію, а пропонує концепцію нової редакції термінологічного стандарту з діловодства й архівної справи. Дослідниця вказує на невідповідність чинних українських стандартів міжнародним вимогам та закликає до відмови від застарілих дефініцій, успадкованих від радянської системи ДСТУ. Розвиток правового поля також є предметом ґрунтового аналізу у статті Д. Василенко та Л. Бутко [18], О. Клімчук [68]. Ю. Ковтанюк [72] простежує еволюцію нормативної бази від перших концепцій зберігання електронних документів до ідеї створення Національної електронної бібліотеки України. Водночас Д. Василенко та Л. Бутко [18], розглядаючи нормативно–правове регулювання цифровізації, констатують, що швидкість технологічних змін сьогодні значно випереджає законодавчий

процес, що створює правовий вакуум у питаннях зберігання документів, народжених у цифрі (born–digital).

Окремий блок фахової літератури присвячений проблематиці експертизи цінності та комплектування архівів документами нового типу. Т. Кручініна та Ю. Чернятинська у своїй статті піднімають безпрецедентну для вітчизняного архівознавства проблему – збереження вебсайтів як історичних джерел [82]. На прикладі досвіду Центрального державного електронного архіву (ЦДЕА) України дослідниці доводять неможливість застосування класичних критеріїв оцінки до динамічних веб–ресурсів, пропонуючи нові методики ініціативного документування інтернет–простору. Цю проблему доповнює аналіз О. Левчук [88], яка розглядає електронні інформаційні ресурси не просто як файли, а як самостійне, багатовимірне мультимедійне джерело історичної інформації, що вимагає розробки нових правил описування та фондування.

Економічні та організаційні моделі функціонування архівної галузі висвітлюються у дослідженнях З. Свердлик та Л. Настенко [136], Л. Дідух та О. Гули [35]. З. Свердлик, Л. Настенко актуалізували проблему архівного аутсорсингу, доводячи життєздатність комерційних архівних установ на ринку України. Авторки зазначають, що делегування архівних функцій бізнесу дозволяє державним установам зосередитися на пріоритетних завданнях збереження Національного архівного фонду. Водночас Л. Дідух та О. Гула [35] звертаються до проблем управління персоналом, аналізуючи впровадження нових кваліфікаційних характеристик професій для працівників архівної сфери, що є критично важливим в умовах переходу до автоматизованих систем управління.

Джерельною базою слугує репрезентативний масив наукових статей, опублікованих у провідних фахових виданнях України: «Архіви України», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Вісник Книжкової палати», «Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв», «Вісник Харківської державної академії культури», «Соціум. Документ.

Комунікація», «Студії з архівної справи та документознавства», «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук».

Хронологія дослідження – 2015–2025 роки. Для візуалізації масштабу та напрямів наукового пошуку, результати текстового аналізу джерельної бази було систематизовано за фаховими виданнями.

Таблиця 1.1

Кількісно–тематичний розподіл проаналізованих архівознавчих публікацій за фаховими виданнями України (2015–2025 рр.)

Назва фахового періодичного видання	Кількість статей у вибірці	Провідна проблематика публікацій (за результатами текстового аналізу)
«Архіви України»	23	Ініціативне документування війни, електронне архівознавство, ГІС–технології, кризовий менеджмент
«Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія»	11	Термінологічний апарат, ціннісні категорії документів, менеджмент якості (ISO), пошукові системи
«Вісник Книжкової палати»	13	Національна та міжнародна стандартизація, сумісність інституцій пам'яті, вебархіви
«Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв»	1	Збереження культурної спадщини в умовах воєнного стану
«Вісник Харківської державної академії культури»	12	Ідеологічна війна, OCR–технології (Google Vision), цифрові архіви періодики, програмне забезпечення
«Соціум. Документ. Комунікація»	7	Правове регулювання, аутсорсинг в архівній справі, організація праці, регіональна архівна політика
«Студії з архівної справи та документознавства»	11	Автоматизація діловодства (СЕД «АСКОД»), створення цифрового фонду користування, ребрендинг
«Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук»	8	Digital–маркетинг, інтернет–комунікації, соціальні мережі, стратегії реставрації під час війни

Аналіз фахового дискурсу засвідчує, що українська архівна наука наразі долає рубіж між фрагментарним впровадженням ІТ–технологій та формуванням цілісної дисципліни – електронного архівознавства. Зіставивши погляди вітчизняних дослідників, можна констатувати, що в науковому

середовищі утвердилося розуміння електронного архівознавства не просто як технічної надбудови, а як інноваційної системи знань з власною методологією.

Однак ця концепція стикається із серйозною перешкодою – застарілою термінологічною базою. У практиці часто відбувається підміна понять «цифровий архів» (як масив оцифрованої культурної спадщини) та «електронний архів» (як система управління born–digital документами). Відмова від радянських традицій стандартизації та гармонізація з міжнародними нормами управління документацією є не забаганкою теоретиків, а гострою практичною необхідністю, без якої неможлива подальша інтеграція українських архівів у європейський простір.

На сторінках періодичних видань простежується чіткий контраст між амбітними теоретичними розробками та суворими реаліями практичного впровадження інновацій. З одного боку, дослідники (наприклад, О. Левчук, [88]) обґрунтовано доводять, що архівні електронні інформаційні ресурси набули статусу самостійного історичного джерела. З іншого боку, як свідчать моніторингові дослідження Л. Дідух та Н. Залеток [37, 38], процес створення повноцінних цифрових фондів користування (ЦФК) в українських архівах відбувається вкрай нерівномірно.

Дослідження виявило стійкий науковий інтерес до специфічних об'єктів архівування, зокрема вебсайтів. Праця Т. Кручіної та Ю. Чернятинської доводить, що застосування традиційних методів експертизи цінності до веб–ресурсів є неефективним. Це формує в архівознавстві новий виклик: архівіст цифрової епохи має володіти компетенціями ІТ–фахівця, здатного оцінювати не лише контент, а й архітектуру електронного ресурсу [83].

Окремою, критично важливою проблемою, що постійно присутня на сторінках фахових видань, є технологічне забезпечення довгострокового зберігання. Спостерігається дискусія щодо розмежування понять страхового фонду та резервного копіювання. Пропозиції дослідників щодо нормативного закріплення резервного копіювання як альтернативи створенню страхового фонду для цифрових аудіовізуальних документів є раціональними та

потребують якнайшвидшого закріплення на законодавчому рівні (О. Клімчук, [68], Ю. Ковтанюк, [72]).

Вивчаючи шляхи подолання розриву між обсягами паперових фондів та темпами їх оцифрування, українські науковці дедалі частіше звертаються до технологій штучного інтелекту та машинного навчання. Варто відзначити перспективний напрям досліджень, репрезентований працями О. Красинського, О. Марковця [80] та А. Спектора [140], які аналізують можливості імплементації технологій оптичного розпізнавання символів (OCR від Google, Transkribus тощо) в архівну практику.

Автоматизація вилучення тексту з історичних, зокрема генеалогічних, джерел – це крок до зміни самої філософії архівного пошуку. Проте, як показує аналіз (О. Збанацька, [52]), наявність оцифрованих документів нівелюється недосконалістю довідкового апарату на вебсайтах українських архівів. Розпорошеність елементів пошуку та відсутність уніфікованих стандартів подання інформації свідчать про те, що цифровізація архівів часто сприймається керівництвом установ лише як процес сканування, а не як створення клієнтоорієнтованих інформаційних екосистем.

Новий етап у розвитку українського архівознавства відображено в публікаціях, присвячених функціонуванню інституцій пам'яті в умовах збройної агресії. Науковий дискурс тут еволюціонував від опису локальних проблем евакуації до формування глобальної стратегії виживання нації. Фундаментальним у цьому контексті видається підхід Р. Гули, І. Передерій та В. Сажка [31], які розглядають вітчизняні архіви крізь призму «ідеологічної війни». Автори переконливо доводять, що у ХХІ столітті війна ведеться не лише за території, а й за свідомість людей. Відповідно, архіви стають мішенню номер один для ворога, який прагне знищити документальні підтвердження української ідентичності. У цій парадигмі працівник архіву перетворюється з простого зберігача фондів на активного бійця інформаційного фронту.

Практичний вимір цього спротиву добре висвітлено у розвідці К. Картузова та Н. Мусяци [66], які аналізують унікальний досвід Державного

архіву Миколаївської області. Дослідники актуалізують поняття «ініціативного документування війни». В умовах, коли ракети руйнують міста, архівісти не чекають роками на передачу офіційних документів, а самостійно збирають «born-digital» (народжені у цифрі) свідчення: фотографії руйнувань, відеозаписи з місць обстрілів, дописи очевидців у соціальних мережах. Ми розділяємо думку авторів про те, що без оперативного ініціативного документування (або «співучасне архівування», що залучає громадян) майбутня історіографія ризикує назавжди втратити первинні, невідредаговані свідчення воєнних злочинів.

Водночас кризовий менеджмент вимагає оптимізації управлінських рішень на найвищому рівні. А. Хромов [147] у своїй публікації здійснює глибокий аналіз системи центральних державних архівів України в умовах воєнного стану. Скорочення бюджетних видатків та міграція фахівців змушують державу йти на безпрецедентні кроки – оптимізацію мережі шляхом злиття окремих установ. Це викликає жваві дискусії у фаховому середовищі, проте більшість дослідників (зокрема М. Палієнко, яка досліджує міжнародний досвід реагування на надзвичайні ситуації) погоджуються, що гнучкість управління є запорукою збереження НАФ.

Наступний потужний кластер архівознавчих досліджень, виявлений під час моніторингу періодики, стосується подолання комунікаційної прірви між архівами та сучасним суспільством. Гостроту проблеми найкраще артикулює М. Чиркова [152], яка ставить риторичне запитання: «Чи потрібен українським архівам ребрендинг?». Дослідниця справедливо зауважує, що у масовій свідомості архів досі асоціюється із «закритим бюрократичним сховищем із нафталіновим духом». Для руйнування цього стереотипу недостатньо просто оцифрувати документи – необхідно докорінно змінити філософію комунікації, впроваджуючи інструменти бренд-менеджменту.

Цю тезу на прикладному рівні розвивають Л. Ковальська та Г. Ковальський [70], досліджуючи digital-маркетингову діяльність архівів. За їхніми даними, установи, які активно використовують контент-маркетинг та

інтерактивні методи, фіксують позитивну динаміку запитів. Справжнім індикатором цієї відкритості стає присутність у соціальних мережах. Д. Василенко у своїй праці здійснює детальний зріз мережевої активності десятків вітчизняних архівів. Результати її аналізу показують, що лідером залишається платформа Facebook, проте спостерігається тенденція до освоєння Instagram та YouTube. Інтернет–комунікація поступово перетворює вітчизняний архів із режимного об'єкта на сервісну соціокультурну інституцію, відкриту до діалогу.

Важливим інструментом такої відкритості стають електронні виставки. Як доводять Т. Сидоренко та Є. Тягій [138], віртуальні експозиції знімають просторові та часові обмеження, дозволяючи репрезентувати унікальні документи мільйонній аудиторії без ризику їх фізичного пошкодження.

На тлі загальної цифровізації в українському фаховому дискурсі виокремлюється ще одна надзвичайно важлива проблема – подолання відомчої роздробленості інституцій пам'яті. Традиційно архіви, бібліотеки та музеї (так званий ALM–сектор) функціонували в Україні як ізольовані системи з різними стандартами опису та зберігання. Проте, як переконливо доводить С. Шемаєв [155] у своєму дослідженні українського досвіду взаємодії цих установ, в епоху Інтернету така ізоляція є деструктивною. Користувач не хоче шукати частину інформації на сайті архіву, а іншу – на сайті бібліотеки. Дослідник обґрунтовує необхідність інформаційно–ресурсної інтеграції, яка дозволить створити єдині вебпортали документальної спадщини.

Цю тезу підкріплює і розширює Н. Думанський [46], який досліджує специфіку роботи з бібліотечними та архівними фондами в процесі пошуку наукової інформації. Аналізуючи практики збору даних, автор констатує, що сучасний науковець розглядає архів та бібліотеку як єдиний інструментарій. Ми поділяємо думку Шемаєва С. [155] про те, що активізація взаємодії архівів і бібліотек є об'єктивною вимогою часу. Спільне оцифрування фондів та створення зведених каталогів дозволяє не лише зекономити державні кошти, а й уникнути дублювання роботи.

Окремим вектором цієї синергії є збереження спеціалізованих фондів, зокрема періодики. М. Шевченко [154] у своїй розвідці порушує гостру проблему створення цифрових архівів періодичних видань. Звертаючись до досвіду збереження газетних фондів, авторка наголошує, що локальні ініціативи не здатні врятувати пресу від фізичного знищення. Це вимагає розроблення комплексної державної програми оцифрування на міжвідомчому рівні.

Зрештою, цифрова трансформація архівів не має сенсу, якщо суспільство не вміє користуватися цими ресурсами. Саме тому значний масив сучасних публікацій присвячено освітньому виміру архівної справи та професійним стандартам підготовки фахівців що знайшло відображення у працях І. Петрової [101], Я. Калакури [62]. О. Політова [105] здійснює ґрунтовний огляд джерел щодо використання цифрових проєктів бібліотек та архівів у процесі підготовки фахівців інформаційної сфери. Дослідниця доводить, що відкриті архівні бази даних мають стати не лише майданчиком для істориків, а й тренажером для студентів. Робота з реальними цифровими колекціями формує у майбутніх фахівців життєво необхідні «цифрові компетентності».

Філософський підсумок цим трансформаціям підбивають О. Веремчук та О. Постельжук [20]. Їхнє дослідження викликів та перспектив збереження національної пам'яті в епоху технологічних змін звучить як своєрідний маніфест сучасного архівознавства. Авторки стверджують: незважаючи на появу штучного інтелекту, блокчейну та систем автоматичного розпізнавання, архів як соціальний інститут ніколи не втратить своєї головної функції – верифікації правди. Якщо архівна установа відмовиться адаптуватися до вимог цифрової епохи, вона ризикує перетворитися на мертве сховище, вилучене з активного соціального обігу.

Перехід від теоретичних концепцій до практичної реалізації інновацій найяскравіше простежується в умовах екстремальних викликів. Потужним кластером прикладних досліджень, виявленим під час нашого аналізу, є розробка систем інтерактивного картування архівних фондів. Лідером у

впровадженні цих інновацій, як свідчать публікації у фахових виданнях, виступає Центральний державний науково–технічний архів України (ЦДНТА України, м. Харків). Колектив авторів у складі М. Балишева, Т. Андрєєва та Г. Голубкіної [5] презентує унікальний проєкт – «Об’єктно–географічний каталог ЦДНТА України». Дослідники аргументують перехід від традиційних текстових каталогів до геоінформаційних систем (ГІС). Специфіка науково–технічної документації полягає в тому, що вона прив’язана до конкретних географічних координат (заводів, мостів, архітектурних споруд). Інтеграція архівних баз даних із загальнодоступною платформою «Google My Maps» дозволила створити багатошарову інтерактивну карту. Як слушно зауважують автори, в умовах війни, коли значна кількість промислових та архітектурних пам’яток була зруйнована, ця карта набула стратегічного значення: вона дозволяє архітекторам та інженерам, які займатимуться повоєнною відбудовою, дистанційно та миттєво знаходити креслення втрачених об’єктів. Цей проєкт є еталонним прикладом перетворення архіву на повноцінний SMART–ресурс.

Модернізація управління фізичними фондами також знаходить своє відображення у технологічних розвідках. На увагу заслуговує ще один проєкт ЦДНТА України під назвою «ТОПАЗ» (ТОПологія Архівного Зберігання), проаналізований М. Балишевим, А. Алексєєнко та Т. Науменко [126]. Ця система передбачає трирівневе електронне топографування (на рівні коробки, одиниці зберігання та окремого документа) з використанням двовимірних QR–кодів. Сканування коду за допомогою мобільного пристрою миттєво видає архівісту всю історію переміщень документа. Масштабування системи «ТОПАЗ» на рівні всієї Державної архівної служби здатне повністю нівелювати проблему втрати або несанкціонованого переміщення документів у сховищах.

Водночас найамбітнішим технологічним викликом для українських архівів залишається автоматизація читання відсканованих текстів. О. Красинський та О. Марковець [80] здійснюють ґрунтовний аналіз

можливостей застосування технологій оптичного розпізнавання символів (OCR) від компанії Google (зокрема інтеграції Google Cloud Vision API). Дослідники доводять, що використання штучного інтелекту дозволяє перетворити «мертву» цифрову фотографію документа на машинозчитуваний текст, у якому можливий повнотекстовий контекстний пошук.

Перспективність цього напрямку підтверджується і дослідженнями А. Спектора [140], який розглядає застосування OCR-технологій для оцифрування генеалогічних документів. Автоматичне розпізнавання рукописних метричних книг здатне скоротити час генеалогічного пошуку з кількох місяців до кількох секунд. Проте, як констатують В. Курило та М. Комова [85], які досліджують інтеграцію програмних засобів в електронну систему архіву, масовому впровадженню цих технологій перешкоджає брак фінансування та дефіцит фахівців, здатних налаштовувати алгоритми машинного навчання для роботи зі специфічною українською дореволюційною чи радянською скорописною графікою.

Зрештою, практичний досвід українських установ виявляє глибокі прогалини у методології роботи з абсолютно новими видами джерел. Ю. Чернятинська [151] актуалізує проблему архівування вебсайтів на прикладі Центрального державного електронного архіву (ЦДЕА) України. Авторка демонструє, що сайт як об'єкт зберігання є динамічною системою. Класичні інструменти тут не працюють: збереження сайту вимагає створення його повноцінного «дзеркала» (збереження не лише текстів, а й скриптів, дизайну, внутрішніх посилань).

Аналізуючи цей досвід, можна констатувати, що ініціативне документування веб-ресурсів (особливо сайтів державних установ або ЗМІ, які можуть зникнути через кібератаки) сьогодні є одним із найслабших місць вітчизняної архівної системи. Для вирішення цієї проблеми необхідна розробка окремої державної програми веб-архівування, яка б закріпила статус збережених копій сайтів як повноцінних юридичних доказів та історичних джерел. Узагальнюючи проаналізований масив публікацій, ми можемо

виокремити ключові напрями сучасних досліджень, що формують класифікацію розвитку вітчизняного архівознавства.

Таблиця 1.2

**Класифікація основних напрямів архівознавчих досліджень в Україні
(2015–2025 рр.)**

Напрями дослідження	Ключові проблеми, що вирішуються науковцями
Цифровізація та новітні ІТ–інструменти	Осмислення електронного архівознавства, впровадження OCR–розпізнавання текстів, використання ГІС та інтерактивних карт, автоматизація пошуку
Кризовий менеджмент та виклики війни	Ініціативне документування (born–digital джерела), евакуація фондів, захист від свідомісної зброї, стратегії реставрації
Правове регулювання та стандартизація	Впровадження міжнародних стандартів (ISO), оновлення термінологічної бази, узаконення життєвого циклу електронного документа
Соціокомунікаційна діяльність та маркетинг	Архівний бренд–менеджмент, блогінг, просування у соціальних мережах, оптимізація довідкового апарату на сайтах, ALM–інтеграція
Управління фондами та кадровий потенціал	Специфіка аутсорсингу, організація праці за новими класифікаторами, моніторинг біопошкоджень, експертиза цінності

1.2. Основні виклики ХХІ століття для українського суспільства

На початку ХХІ століття розвиток українського суспільства відбувається в умовах дії багатовимірних кризових чинників, що мають не локальний, а глобальний характер і впливають на всі сфери суспільного життя, зокрема на інформаційну, культурну, правову, безпекову та управлінську. Під глобальними викликами доцільно розуміти комплексні, транснаціональні проблеми та загрози, які виходять за межі окремої держави, мають системний характер, загрожують стабільності суспільств, інституцій, культурної спадщини, інформаційної безпеки та потребують узгодженої реакції на національному й міжнародному рівнях. До таких викликів належать цифровізація, інформатизація, стрімкий розвиток нових технологій, пандемічні загрози, воєнні конфлікти, гібридні форми агресії, дезінформація, руйнування культурної спадщини, кіберризика, масові міграції та зміни в комунікаційній

поведінці суспільства. Важливо наголосити, що для України ці виклики не існують ізольовано, оскільки вони накладаються один на одного, взаємно посилюються і формують особливу ситуацію множинної кризи, у якій архівна система має одночасно виконувати традиційні функції збереження документів Національного архівного фонду, забезпечувати доступ до інформації, адаптуватися до цифрових технологій, реагувати на воєнні загрози та брати участь у збереженні історичної пам'яті.

У сучасному документознавчому й архівознавчому дискурсі архіви розглядаються не лише як місця фізичного зберігання документів, а як соціальні інституції, пов'язані з реалізацією права на інформацію, збереженням національної ідентичності, забезпеченням доказової бази історичних подій та підтриманням неперервності державного управління. У цьому контексті важливою є позиція К. Безгинської, яка розглядає виклики та завдання архівів у сучасному світі, акцентуючи увагу на тому, що архівні установи функціонують у середовищі, де інформація, документ, пам'ять і доступ до них стають не другорядними, а стратегічними категоріями суспільного розвитку [6]. Такий підхід дає підстави стверджувати, що глобальні виклики ХХІ століття трансформують саму природу архівної діяльності: архіви змушені працювати не тільки з документами минулого, а й із потоками сучасної інформації, цифровими об'єктами, кризовими свідченнями, електронними доказами та новими формами соціальної комунікації.

Для українського суспільства особливість дії глобальних викликів полягає в їх мультиплікативному характері. Інформатизація не просто змінює технічні способи створення й зберігання документів, а поєднується з потребою захисту інформації в умовах кібератак і війни; пандемія не лише обмежує фізичну присутність користувачів у читальних залах, а й виявляє слабкі місця цифрової інфраструктури; гібридна війна не тільки загрожує територіальній цілісності держави, а й спрямовується проти історичної пам'яті, культурної спадщини та архівних доказів української державності. Саме тому архівна

сфера України перебуває в умовах, коли кожен глобальний виклик має безпосередній практичний вимір: він впливає на комплектування, облік, зберігання, описування, оцифрування, доступ, кадрову підготовку, нормативно–методичне забезпечення та стратегічне управління архівною галуззю.

Одним із найпотужніших викликів XXI століття є інформатизація та перехід до цифрового суспільства. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, електронного документообігу, цифрових комунікацій, хмарних сервісів, штучного інтелекту, електронної ідентифікації, онлайн–платформ і великих масивів даних призвів до того, що документ перестав бути пов’язаний виключно з паперовим носієм. У державному управлінні, бізнесі, освіті, науці, культурі та повсякденному житті дедалі більше інформації створюється, обробляється, передається й зберігається в електронній формі, що змінює саму логіку документування. Для архівної сфери це означає необхідність роботи не лише з традиційними документами, а й з електронними документами, цифровими копіями, базами даних, вебресурсами, електронними інформаційними ресурсами, цифровими аудіовізуальними матеріалами та іншими об’єктами, що потребують спеціальних технологій збереження.

Швидкість технологічних змін стала суттєвим стресом для консервативних державних інституцій, до яких традиційно належать і архіви. Архівна система історично формувалася як система довготривалого зберігання стабільних матеріальних носіїв, де основними категоріями були фонд, справа, опис, одиниця зберігання, фізична збереженість, температурно–вологісний режим, реставрація та облік. Натомість цифрове середовище передбачає іншу логіку: швидку зміну форматів, залежність від програмного забезпечення, ризик технологічного старіння, необхідність резервного копіювання, міграції даних, контролю цілісності файлів, кіберзахисту, автентифікації та забезпечення доступу без шкоди для безпеки інформації. У таких умовах встановлено, що традиційна архівна модель не може бути механічно перенесена в цифрове середовище, оскільки електронний документ потребує

не тільки фізичного носія, а й підтримання контексту, метаданих, засобів відтворення, доказовості та правового статусу.

О. Веремчук та О. Постельжук, аналізуючи виклики збереження національної пам'яті в епоху технологічних трансформацій, наголошують на тому, що цифрові технології одночасно відкривають нові можливості для поширення знань про минуле і створюють ризики фрагментації, втрати, маніпуляції або поверхового споживання історичної інформації [20]. Цей висновок є принциповим для архівної сфери, оскільки оцифрування саме по собі не гарантує збереження національної пам'яті, якщо цифрові ресурси не мають належного опису, контексту, перевіреного походження, стабільного доступу та довгострокової стратегії зберігання. Отже, цифрова трансформація архівів не може зводитися до сканування паперових документів, оскільки вона має охоплювати створення цифрового фонду користування, розвиток електронного довідкового апарату, інтеграцію інформаційних систем, захист даних, формування цифрових компетентностей працівників і розроблення політики довготривалого збереження.

У цьому ж контексті показовими є положення Л. Філіппової, яка розглядає формування цифрових архівів у сучасному суспільстві та звертає увагу на те, що цифровий архів є не просто електронною копією традиційного архіву, а новою інформаційною формою організації документальної спадщини [145]. Такий підхід дозволяє розмежувати оцифрування як технологічний процес і цифровий архів як складну соціально-інформаційну систему, у якій мають бути забезпечені збереженість, доступність, автентичність, описуваність, пошуковість і правомірність використання документів. Для України цей виклик є особливо актуальним, оскільки значні масиви Національного архівного фонду залишаються неоцифрованими, а наявні цифрові ресурси часто створювалися нерівномірно, залежно від фінансових, кадрових і технічних можливостей конкретних установ. Водночас суспільний запит на онлайн-доступ до архівних документів постійно зростає, що змушує

архіви трансформуватися з установ закритого типу в відкриті інформаційні сервіси.

Другим масштабним викликом, який продемонстрував вразливість традиційних моделей суспільної комунікації, стала пандемія COVID–19. Пандемія постала як глобальний шок, що одночасно охопив медичну, економічну, освітню, культурну, інформаційну та управлінську сфери, а також поставив під сумнів усталені практики фізичної присутності, безпосереднього обслуговування, роботи з документами та міжінституційної взаємодії. Для архівної справи пандемія мала подвійний вплив: з одного боку, вона обмежила можливість фізичного доступу користувачів до архівних установ, читальних залів, довідкового апарату та оригіналів документів, а з іншого – прискорила розвиток дистанційних форм обслуговування, електронного листування, онлайн–запитів, цифрових виставок, вебкомунікації та використання соціальних мереж.

Соціальне дистанціювання виявило, що архіви, які залишаються залежними лише від паперового документообігу, локального довідкового апарату та фізичного відвідування читальних залів, у кризових умовах не можуть повною мірою забезпечити право громадян на доступ до інформації. У цьому аспекті принципове значення має дослідження З. Свєрдлик, у якому детально проаналізовано організацію доступу до інформації та архівних документів в умовах соціального дистанціювання і пандемії COVID–19 [135]. У межах такого підходу пандемія розглядається не лише як тимчасове обмеження роботи архівів, а як індикатор рівня їхньої цифрової зрілості, оскільки саме наявність електронних описів, цифрових копій, дистанційних консультацій, актуальних вебсайтів і зрозумілих процедур онлайн–комунікації визначала здатність архівної установи продовжувати виконання своїх функцій у кризовий період.

Встановлено, що пандемія змінила очікування користувачів архівної інформації. Якщо раніше електронний доступ часто сприймався як додаткова послуга, то в умовах карантинних обмежень він набув характеру базової

потреби. Користувачі очікували можливості подання запитів в електронній формі, отримання копій документів дистанційно, ознайомлення з описами справ через вебресурси, участі в онлайн-заходах і використання електронних виставок. У такий спосіб COVID-19 не створив цифровізацію як новий напрям, але різко прискорив її практичне значення, оскільки архівна установа, яка не мала онлайн-інструментів, фактично втрачала значну частину комунікації з громадянами, дослідниками та іншими установами. Отже, пандемія стала викликом не лише санітарно-епідемічного характеру, а й викликом інституційної гнучкості, цифрової інфраструктури та здатності архівної системи підтримувати безперервність доступу до документальної спадщини.

Найгострішим і найкомплекснішим викликом для українського суспільства у XXI столітті стала російсько-українська війна, яка від 2014 р. має ознаки гібридної агресії, а з 2022 р. набула форми повномасштабного вторгнення. Гібридну війну доцільно визначати як форму міждержавного протиборства, у якій поєднуються воєнні, політичні, інформаційні, економічні, кібернетичні, дипломатичні, культурні, психологічні та пропагандистські інструменти впливу, спрямовані на послаблення держави-жертви, дестабілізацію суспільства, руйнування довіри до інституцій, зміну ідентичнісних орієнтирів, легітимацію агресії та досягнення політичних цілей без обмеження лише класичними воєнними діями. На відміну від традиційної війни, гібридна війна не має чіткої межі між фронтом і тилом, військовими й цивільними об'єктами, інформаційним впливом і фізичним насильством, оскільки її простором стають не тільки територія, а й свідомість, пам'ять, мова, історія, документи, символи та культурна спадщина.

У фундаментальній монографії за редакцією В. Горбуліна «Світова гібридна війна: Український фронт» підкреслено, що в умовах сучасного протиборства інформація перетворюється на повноцінну зброю, а інформаційний простір стає одним із головних театрів агресії [137]. Це положення має безпосередній зв'язок з архівною сферою, оскільки архіви

зберігають документальні докази історичного розвитку держави, правові підстави власності, свідчення репресій, матеріали державотворення, документи про культурне, політичне й соціальне життя суспільства. У ситуації, коли інформація використовується як зброя, архівні документи набувають подвійного статусу: вони є об'єктом збереження і водночас засобом протидії фальсифікаціям, історичним маніпуляціям, пропаганді та спробам заперечення української суб'єктності.

Український сценарій гібридної війни відрізняється від багатьох світових прикладів тим, що агресор прагне не лише захопити території або змінити політичний курс держави, а й знищити або привласнити історичну пам'ять, культурну спадщину, архівні свідчення та саму основу української ідентичності. У цьому випадку архіви стають не периферійними установами культури, а інституціями, що перебувають у зоні стратегічного інтересу ворога. Захоплення або руйнування архівів, вивезення документів, знищення фондів, спроби нав'язування російських історичних наративів, фальсифікація документальних свідчень, стирання пам'яті про репресії, визвольні змагання, державотворення та злочини окупаційних режимів мають розглядатися як складові ширшої політики знищення ідентичності. Тому вплив гібридної війни на архівну сферу не обмежується питанням безпеки приміщень, оскільки йдеться про захист документальної основи національної пам'яті.

Г. Калінічева, досліджуючи функціонування українських архівів в умовах російсько-української війни, наголошує, що архівні установи опинилися серед мішеней для ворога саме через їхню роль у збереженні історичної правди, національної пам'яті та доказової бази української державності [64]. Такий підхід дозволяє пояснити, чому в умовах війни питання архівної справи виходить за межі вузькопрофесійної сфери і стає частиною політики національної безпеки. Архіви забезпечують не тільки зберігання документів, а й можливість правового підтвердження фактів, відновлення справедливості, документування злочинів, дослідження історії окупацій, формування колективної пам'яті та протидії інформаційній агресії.

В умовах гібридної війни документ стає не пасивним слідом минулого, а активним інструментом захисту суспільства від спотворення історії.

У підсумку встановлено, що основні виклики XXI століття для українського суспільства мають складний, взаємопов'язаний і взаємопідсилювальний характер. Цифровізація змусила архівну систему змінити технологічні підходи до створення, обліку, зберігання й використання документів; пандемія COVID-19 виявила необхідність дистанційного доступу та цифрової готовності установ; гібридна війна і повномасштабне вторгнення перетворили архіви на об'єкти безпекової політики, оскільки документальна спадщина стала одним із напрямів боротьби за національну пам'ять та ідентичність. Сукупність цих факторів створила для України унікальні кризові умови, за яких архівна галузь не може залишатися в межах традиційної моделі зберігання паперових фондів, а потребує докорінної трансформації на рівні нормативно-правового забезпечення, цифрової інфраструктури, кадрової підготовки, безпекових процедур, організації доступу та стратегічного управління. Саме тому подальший розвиток архівної справи має розглядатися як частина загальної стратегії збереження культурної спадщини, інформаційної стійкості та державної безпеки України.

Висновки до розділу 1

У першому розділі з'ясовано, що вітчизняна архівна наука у 2015–2025 рр. перебуває у стані активної теоретико-методологічної трансформації, пов'язаної з переходом від традиційного архівознавства, орієнтованого переважно на зберігання, описування та використання паперових документів, до електронного архівознавства як напряму, що охоплює роботу з електронними документами, цифровими копіями, інформаційними ресурсами, вебархівами та новими форматами документальної інформації.

Проаналізовано, що науковий дискурс досліджуваного періоду концентрується навколо проблем цифровізації архівної справи, нормативного

забезпечення електронного документообігу, створення цифрового фонду користування, удосконалення довідкового апарату, організації онлайн–доступу та збереження документальної спадщини в умовах кризових змін.

Проаналізовано основні напрями архівознавчих досліджень, серед яких особливе місце посідають праці, присвячені впровадженню новітніх інформаційних технологій в архівну практику. Встановлено, що увага дослідників зосереджується не лише на загальних питаннях оцифрування, а й на застосуванні OCR–технологій для розпізнавання текстів, використанні ГІС та інтерактивного картування архівних фондів, архівуванні вебресурсів, автоматизації пошуку, розвитку електронних сервісів і використанні інструментів діджитал–маркетингу для комунікації архівних установ із суспільством. Це свідчить про поступове розширення предметного поля архівознавства та його інтеграцію з інформаційними технологіями, соціальними комунікаціями й цифровою гуманітаристикою.

Встановлено, що у XXI столітті архівна галузь України стикається з безпрецедентними викликами, які мають комплексний і взаємопов’язаний характер. До них належать стрімка інформатизація суспільства, що змінює способи створення, зберігання та використання документів; пандемія COVID–19, яка виявила залежність архівів від фізичного доступу до читальних залів і водночас актуалізувала потребу в дистанційних формах обслуговування; а також повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що поставила перед архівною системою завдання захисту фондів, евакуації документів, збереження цифрових копій, протидії інформаційній агресії та документування подій війни.

Доведено, що сукупність зазначених чинників істотно змінила роль архівних установ у сучасному українському суспільстві. Архіви дедалі менше можуть розглядатися як пасивні сховища документів, оскільки в умовах цифровізації, пандемічних обмежень і війни вони перетворюються на активні інституції збереження національної пам’яті, забезпечення інформаційної безпеки, підтвердження історичної правди та реалізації права громадян на

доступ до документальної інформації. Отже, результати аналізу першого розділу засвідчують необхідність подальшої адаптації нормативної, методичної та практичної бази архівної справи України до нових кризових реалій.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ АРХІВНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЗМІН

2.1. Основні тенденції розвитку архівної справи у 2015–2019 рр

Звертаючись до праць провідних науковців архівної галузі, зокрема праць Калакури Я., можна більше дізнатися про «ранні роки» (період з 2015–2017 рр.) життя архівної галузі. Опубліковані науковцем у цей період статті, на сторінках фахового журналу «Архіви України», порушували питання архівного менеджменту. Праці розкривають проблеми кадрового забезпечення та управління в архівах, погляд автора охоплює усю систему загалом – від місцевих до державних архівів України.

У статті «Управління персоналом у системі архівних установ» [62], автор розглядав управління персоналом як пріоритетний напрям архівного менеджменту та запоруку ефективної діяльності архівних установ. Актуальність цієї теми науковець пояснював суспільними трансформаціями в Україні, зокрема євроінтеграцією, реформуванням архівної галузі та процесами очищення влади. Науковець підкреслював, що працівники архівної галузі мають специфічний, «межовий» характер діяльності, адже вона поєднує в собі елементи державного управління, науки, культури та інформаційної сфери. Персонал установ складається з керівного складу, спеціалістів, службовців та обслуговуючого персоналу. Управління персоналом охоплює три виміри: функціональний (стратегія), організаційний (практичний розподіл) та виховний (формування моральних якостей). Автор підсумовував, що успішна робота неможлива без належної мотивації, яка має поєднувати матеріальне стимулювання (заробітна плата, премії) з моральним заохоченням; важливу роль відіграє усвідомлення працівниками суспільної корисності своєї праці та причетності до збереження національної пам'яті; керівники повинні

дбати не лише про збереження документів, а й про створення безпечних умов праці та сприятливого психологічного клімату в колективі.

Робота «Стиль роботи архівістів: Контекст менеджменту» [60] від 2015 р. є логічним продовженням досліджень Я. Калакури щодо кадрового та керівного виміру архівної галузі. У ній він розмежовує поняття: «стиль управління», «стиль керівництва», «стиль роботи»; розглядає як змінювалася система керування, починаючи від найменш ефективної з точки зору працівника, але прийнятної у критичних ситуаціях «авторитарної», продовжуючи, на його погляд, найбільш оптимальною для сучасного стану «демократичною», яка прийнятна для децентралізованої форми керування; «ліберальну» форму керування автор вважає виправданою для архівів з маленьким штатом працівників; новий «діловий стиль» він відмічає як гнучкий, який поєднує високу професійну компетентність та інноваційне мислення. Автор також розкриває питання критеріїв, за якими вимірюється ефективність стилю управління (увага до виробничого процесу, увага до людей) та гендерного складу працівників архівів, особливості їх роботи. Звіт від Укрдержархіву за 2015 р. підтверджує слова Я. Калакури про переважно жіночий склад працівників (17% чоловіків проти 83% жінок) на той час. У висновку науковець пропонує кроки для покращення архівного менеджменту: розробку теоретичних засад нового стилю роботи та адаптації його до європейських стандартів; удосконалення стилю управління має стати пріоритетною у системі підвищення кваліфікації архівістів; покращення стилю керівництва для адміністративної реформи та подолання розриву між потребами суспільства в інформації та поточними можливостями архівів.

У статті «Архівний менеджмент в умовах демократизації та децентралізації суспільства» [57] від 2016 р. автор наголошував, що ефективний архівний менеджмент має ґрунтуватися на гуманістичних цінностях та відповідати інтересам суспільства. Актуальність цих змін зумовлена революцією гідності та подальшим очищення владних структур від корупції, реформами, адаптацією українського суспільства до євростандартів

та виконання Угоди про асоціацію з ЄС, розвитком інформаційного суспільства, яке змінює традиційне уявлення про архіви, висуваючи на перший план інформаційно–технологічну функцію. Автор також аналізував світовий досвід та виділив три основні моделі архівних систем: централізована (притаманна абсолютистським і тоталітарним режимам, де галузь жорстко контролюється з одного центру), децентралізована (США, Велика Британія, Канада, Німеччина, де управління розподілене на користь розширення повноважень місцевих інституцій) та змішана (система з пріоритетом демократичних цінностей, що діють в Австрії, Франції та скандинавських країнах). За оцінкою автора, Україна має змішану архівну систему, яка за роки незалежності частково децентралізувалася та помітно декомунізувалася. Водночас реформам перешкоджають бюрократія, корупція, а також агресія РФ, яка призвела до окупації АР Крим та частини Донбасу. Автор розглядав концепцію «Відкритого архіву», яка мала стати ще одним кроком до демократизації, шляхом оцифрування історичних документів та надання до них відкритого доступу. Децентралізація, на думку Я. Калакури, мала проходити так: Укрдержархів має відмовитися від надмірної опіки та контролюючих функцій, зосередившись на стратегії, політиці та координації міжнародного співробітництва. Центральні державні архіви потребують більшої самостійності у вирішенні кадрових та фінансових питань, а також звільнення від зайвої бюрократичної звітності. Галузеві архіви повинні відходити від застарілих підходів, ставати більш прозорими та доступними для дослідників і громадян. Місцеві державні архіви мають розширити свою ініціативу в питаннях збереження документів місцевого значення та надання послуг територіальним громадам.

Стаття «Правове, інноваційно–інформаційне та організаційно–технологічне забезпечення архівного менеджменту» [59] від 2017 р. направлена на дослідження юридично–правової, інформаційно–комунікаційної та технологічної основи управлінської діяльності в архівній сфері України. Автор виділяв такі ключові управлінські аспекти: реалізація

права на інформацію, захист прав персоналу, спеціальне законодавство, відомча нормативна база. Дослідник акцентував увагу на таких викликах та завданнях: цифровізація та відкритість, технологічна модернізація, подолання системних перешкод. У висновку автор зазначив, що успішна інтеграція української архівної справи у світовий інформаційний простір можлива лише за умови надійного правового та інноваційно–технологічного забезпечення. Це безпосередньо вимагає від керівників архівів високого рівня компетентності, неухильного дотримання законів та впровадження інноваційного мислення на всіх етапах організаційної роботи.

Початок військової агресії завдав безпрецедентного удару по архівній системі на сході країни, вимагаючи оперативних дій з евакуації та облаштування на нових місцях. У 2015 році на тимчасово непідконтрольних територіях залишилося близько 3,5 мільйонів справ Національного архівного фонду (2 мільйони у Донецькій та 1,5 мільйони у Луганській областях), збереженість яких держава об'єктивно гарантувати не могла. Того ж року Державний архів Донецької області було переміщено до міста Костянтинівка, де йому надали в оренду вкрай обмежену площу у 58,8 квадратних метрів для відновлення роботи. Державний архів Луганської області тимчасово розмістили у місті Сєвєродонецьк на площі 114,8 квадратних метрів, з яких під сховище виділили лише 84,5 квадратних метрів [104]. У 2017 році ці установи почали поступово розширювати свою інфраструктуру: Донецький архів зумів орендувати додаткові 147,1 квадратних метрів та успішно облаштував два нових архівосховища [128]. У 2018 році в обох архівах було збільшено протяжність стелажних полиць для приймання нових документів, врятованих з підприємств регіону [127]. У 2019 році відбулася просторова оптимізація: Донецький архів відмовився від оренди частини приміщень у Краматорську та консолідував свої сектори у Костянтинівці на площі 103,2 квадратних метрів, тоді як Луганський архів отримав додаткові 17,8 квадратних метрів для розширення робочого простору [129].

У 2015 році матеріально–технічна база державних архівів перебувала у кризовому стані: вісім установ розміщувалися в культових спорудах, а центральні історичні архіви та низка обласних повністю вичерпали площі для нових надходжень. Безпека фондів була критичною по всій країні, оскільки 43% архівних будівель не мали функціонуючої охоронної сигналізації, а 95% – автоматичних систем пожежогасіння [104]. У 2017 році інфраструктурна напруга зростає для Центрального державного архіву–музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ), який опинився під загрозою виселення з території Національного заповідника «Софія Київська», тоді як Державний архів Одеської області втратив будівлю колишньої синагоги, яку офіційно повернули релігійній громаді [128]. У 2018 році загальний обсяг архівних документів у країні досяг 80 мільйонів одиниць, що змусило активізувати пошук нових площ, а найголовнішим здобутком стало завершення будівництва спеціалізованого приміщення для Тернопільського архіву [127]. У 2019 році Державний архів Тернопільської області нарешті здійснив переїзд із культової будівлі у нову споруду, а Чернігівський архів розпочав масштабне переміщення понад 200 тисяч справ з Іванівської церкви. Водночас у 2019 році проблема безпеки загострилася через фінансовий дефіцит: 52% державних архівів областей не змогли забезпечити оплату послуг поліцейської охорони, покладаючись на власні сили [129].

Кадрова ситуація в архівній галузі характеризувалася постійною плінністю через низький рівень оплати праці, але водночас демонструвала стабільну гендерну структуру та високий освітній рівень колективів. У 2015 році фактична чисельність працівників становила 4074 особи. Гендерний склад у 2015 році був виразно асиметричним на користь жіноцтва: в архівних установах працювало 3400 жінок та 674 чоловіки [104]. У 2017–2018 роках пріоритетом керівництва стало збереження кваліфікованих фахівців шляхом проведення регулярних стажувань на базі Державного центру збереження документів, де реставратори з усієї країни відпрацьовували навички відновлення текстів та палітурних робіт [127, 128]. До 2019 року загальна

кількість працівників системи дещо скоротилася, склавши 3466 осіб, проте гендерна пропорція залишилася майже незмінною: жінки продовжували складати абсолютну більшість – 2796 осіб, а чоловіки – 670 осіб. Рівень кваліфікації зберігався високим впродовж усього періоду: у 2019 році 2696 осіб мали повну вищу освіту, серед яких 77 фахівців мали науковий ступінь кандидата чи доктора наук [129].

Процес цифровізації архівних фондів пройшов швидкий шлях від поодиноких ініціатив до стратегічного загальнонаціонального напрямку. У 2015 році рівень інформатизації залишався початковим: було оцифровано лише 6,4% архівних описів, а презентація документів у мережі Інтернет обмежувалася створенням 186 онлайн-виставок [104]. У 2017 році стався відчутний прорив: обсяги оцифрування документів зросли на 61% у порівнянні з попереднім роком і склали 42 905 одиниць зберігання. Саме у 2017 році розгорнулася масштабна реалізація комунікаційних та цифрових проєктів, таких як «АРХІВажлива СПРАВА» (започатковано ЦДАМЛМ), «Гортаючи архівні сторінки» (ініційовано ЦДАВО), а також «Архів Alive» і «Архів Blitz» (впроваджено ЦДІАК) [128]. У 2018 році архіви змогли оцифрувати понад 23 тисячі документів з паперовою основою та майже 13 тисяч фотодокументів [127]. У 2019 році кількісні показники сягнули рекорду: було оцифровано 83 052 одиниці документів та понад 7 тисяч архівних описів, а головними рушіями цього процесу виступили ЦДАГО, ЦДІАЛ та архіви Вінницької, Волинської і Київської областей. Фізичне відновлення історичних документів, створення страхових копій та вдосконалення методології їх перевірки мали системний і безперервний характер [129]. У 2015 році реставратори відновили 238,6 тисяч аркушів документів і відремонтували понад 1 мільйон аркушів по всій країні. Важливою технологічною віхою стала унікальна і довготривала робота Державного архіву Хмельницької області з порятунку справ після давньої пожежі: цей кропіткий процес безперервно тривав з 2015 по 2019 рік, щороку ідентифікуючи тисячі обгорілих сторінок [104]. У 2017 році загальні обсяги реставрації склали 210,7 тисяч аркушів

[128]. У 2018 році було розроблено і подано на затвердження ключовий нормативний документ – нову Методику оцінювання фізичного стану документів Національного архівного фонду, яка стандартизувала підходи до виявлення пошкоджень та планування реставраційних робіт [127]. У 2019 році показники ремонту документів досягли безпрецедентних 1,36 мільйона аркушів, а також було успішно завершено масштабну десятирічну Програму контролю за наявністю документів (діяла з 2009 по 2019 рік), за час якої перевірено понад 19,3 мільйона справ [129].

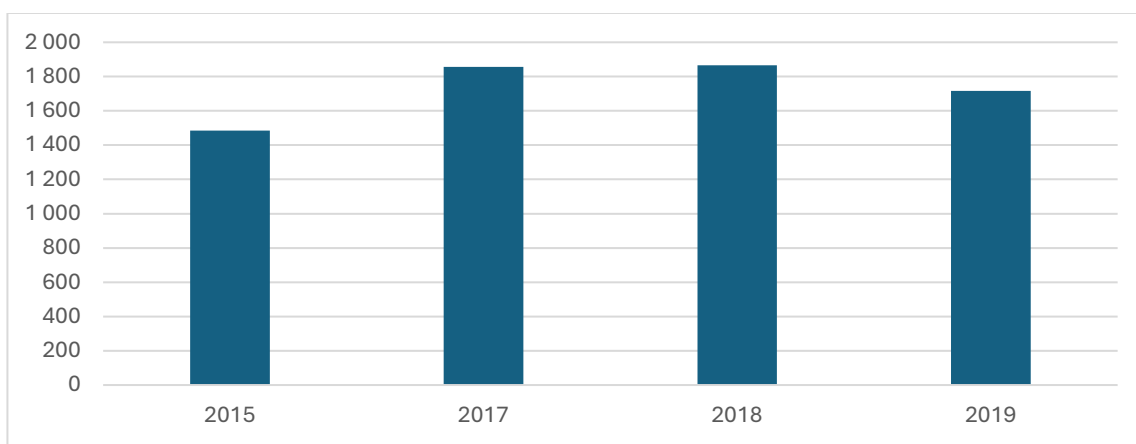

Рис. 2.1 Кількість проведених виставок (2015–2019 рр.)

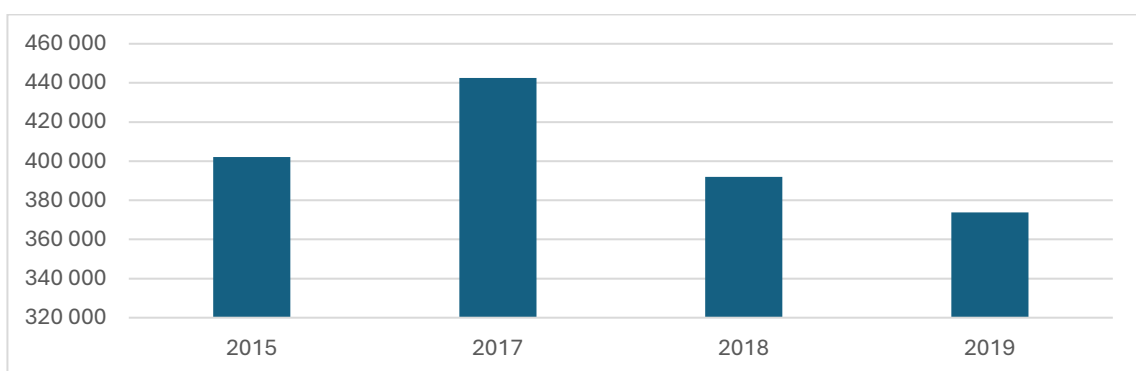

Рис. 2.2 Кількість управлінської документації, прийнятої на постійне зберігання до НАФ (2015–2019 рр., од. зб.)

2.2. Нормативно–правове та методичне забезпечення архівної справи

Нормативне забезпечення є необхідним компонентом, який встановлює чіткі вимоги існування системи. Нормативно–правова основа є динамічним об’єктом і потребує внесення змін, або розробки й приймання нових залежно від сучасних умов. Розвиток самої галузі також визначає склад документів, що входять до її нормативно–правової бази. Архівна справа в Україні за останні роки стикнулася з низкою викликів, що, безумовно, актуалізувало питання оновлення нормативного забезпечення.

Перший пласт регулюючих документів складають Закони України. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [117] прийнятий у 1993 р. досі є базою архівної галузі бо визначає поняття архівного документа, Національного архівного фонду, архівної справи, архівної установи, користувача архівними документами та архівної довідки. Закон закріплює, що Національний архівний фонд є складовою культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства, перебуває під охороною держави і призначений для задоволення інформаційних потреб суспільства, держави та громадян. Для архівної справи цей акт є основою, оскільки регулює формування, облік, зберігання, використання документів НАФ, систему архівних установ, права користувачів і державну політику у сфері архівної справи та діловодства. Наступний Закон, який також безпосередньо стосується регулювання архівної справи, але з історико–політичної точки зору, є Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» [108] від 2015 р., в якому поміж інших визначаються такі поняття як «архівна інформація репресивних органів», «носії архівної інформації» та «оцифрування носія архівної інформації». Цікаво, що цей Закон має лише дві зміни, у зміні від 16 грудня 2022 р. термін «телекомунікаційні мережі» у визначенні поняття «оцифрування носія архівної інформації» замінюється на «електронні комунікаційні мережі». Він визначає які органи були репресивними, встановлює гарантії та принципи забезпечення доступу до такого виду інформації. Закон який не має безпосереднього відношення до архівної галузі, але є невід’ємним з огляду на

курс переходу до повністю електронних документів, це Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [110] від 2003 р., положення якого важливі у контексті архівної справи, оскільки він визначає поняття електронного документа, його обов'язкові реквізити, електронний підпис і юридичну силу електронного документа. Закон створює правову основу для передавання електронних документів на архівне зберігання, збереження їх цілісності та автентичності, а також для розвитку електронного документообігу в установах. Закон України «Про доступ до публічної інформації» [109] від 2011 р. важливий тому, що архівні установи як розпорядники інформації повинні забезпечувати відкритість, прозорість, оприлюднення відомостей на офіційних вебсайтах і надання інформації за запитами. Закон встановлює правила обмеження доступу до інформації, що має значення під час роботи з архівними документами, які містять персональні дані, службову, конфіденційну або таємну інформацію.

Другий пласт документів, які вже значно ширше та детальніше регулюють процес роботи, та роботи з документами у архіві складають підзаконні акти такі, як Постанови Кабінету Міністрів України та Накази Міністерства юстиції України. Базою цього правового рівня є Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил роботи архівних установ України» [115] від 2013 р., документ, який окрім базових понять архівної термінології також має визначення таких термінів: «електронний документ», «електронний інформаційний ресурс», «цифрова копія архівного документа», «цифровий фонд користування документами». Закон встановлює правила організації, контролю, обліку та зберігання архівних документів, створення довідкового апарату та описових статей для архівних довідників. В тексті Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання документування управлінської діяльності» від 2018 р. [34] затверджено дві Типові інструкції: для електронної форми діловодства і для паперової форми діловодства. «Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві,

електронного міжвідомчого обміну» важлива тим, що вона регламентує роботу з електронними справами: формування електронних документів у справи, ведення електронних описів, створення електронної інформаційної картки архівної справи, підготовку електронних справ до передавання в архівний підрозділ установи. Також у ній визначено, що експертиза цінності електронних документів проводиться за тими ж правилами, принципами й критеріями, що й експертиза паперових документів. «Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади» має практичне значення, оскільки вона визначає порядок формування справ, зберігання документів в установах, користування справами до передавання в архів, проведення експертизи цінності документів, складання описів, вилучення документів для знищення та передавання справ до архівного підрозділу. Зокрема, у ній зазначено, що формування справ – це групування виконаних документів відповідно до номенклатури справ, а методичне керівництво і контроль за формуванням справ здійснюють служба діловодства та архівний підрозділ установи. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам» від 2013 р. [112] регулює оформлення осіб для роботи в читальних залах архівів, організацію доступу до документів НАФ загального користування, що належать державі або територіальним громадам, видавання цих документів у тимчасове користування, роботу з цими документами та їх копіювання, а також визначає права та обов'язки користувачів. Зміна від 9 січня 2015 р. у першому абзаці третього розділу закріпила положення електронних документів – тепер за допомогою додатку Дія користувачі можуть підтвердити особу та отримати доступ до документів НАФ у межах читального залу. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях» [114] від 2015 р., один із ключових підзаконних актів для організації діловодства та архівного

зберігання документів в установах. Правила встановлюють єдині вимоги до створення управлінських документів, роботи зі службовими документами, формування справ, організації архіву установи, обліку, зберігання, експертизи цінності та передавання документів до архівних установ. Документ важливий тому, що регламентує підготовчий етап формування Національного архівного фонду безпосередньо в установах – ще до передавання документів на постійне зберігання. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання» [113] від 2014 р., є доволі технічним, адже багато уваги приділяється створенню XML-схем для електронних документів. Порядок містить поняття такі як «автоматизоване робоче місце», «інформаційна автоматизована система», «інформаційний об'єкт електронного документообігу», терміни пов'язані з XML-схем, «програмно-апаратний комплекс». Всі ці терміни присутні у документі з дня його прийняття у 2014 році, що говорить про хороше продовження роботи з інформатизації, та переведення фізичного паперу в електронний. Порядок встановлює загальні вимоги до організації роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до архівного зберігання. У сфері архівної справи регламентує життєвий цикл електронного документа від створення в установі до передавання на зберігання. Він також містить вимоги до структури найменування файлів, електронних описів, обкладинок архівних електронних справ і приймання-передавання електронних документів, що є необхідним для розвитку електронних архівів. Ще один Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку забезпечення евакуації, зберігання та знищення документів в умовах особливого періоду» [111] від 2019 р., важливий він тим, що, нажаль, ні одна установа не може бути застрахована від екстрених ситуацій, які загрожують і життю працівників і документам. Особливий період може проявлятися у будь-якій формі і архівні установи мають чітко слідувати інструкціям задля збереження інформації та матеріальних носіїв. Порядок регулює підготовку документів до евакуації, передавання на зберігання,

транспортування, охорону, пакування, знищення документів, що не внесені до НАФ, а також першочергове збереження документів НАФ, кадрових документів і документів тривалого зберігання. Документ має значення для захисту архівної спадщини в умовах війни та надзвичайних загроз. Останній підзаконний акт, який є найновішим за датою прийняття, та став прямим доказом того, що архівна справа реформується, а в умовах війни здатна на глобальні, але вимушені рішення – Постанова Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних державних архівів» [118] від 2022 р. Саме в цьому документі закріплено рішення про об'єднання чотирьох центральних державних архівів України у два – ЦДАГО та ЦДАЗУ були об'єднані у ЦДАГОУ (Центральний державний архів громадських об'єднань та українці), а ЦДКФФА та ЦДЕА були об'єднані у ЦДАЕ (Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів).

Третій пласт документів складають ДСТУ. Державні стандарти у сфері діловодства й архівної справи доповнюють законодавчу та підзаконну нормативну базу архівної галузі. ДСТУ 2732:2023 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» [44] забезпечує єдність термінології у сфері діловодства й архівної справи. Нова редакція зазнала масштабних змін у термінології Розділу 4 «Діловодство» та Розділу 5 «Архівна справа».

Розділ 4 суттєво оновлено термінами, пов'язаними з цифровізацією діловодства. У ньому з'являються поняття електронного документообігу, системи електронного документообігу, електронного підпису, кваліфікованого електронного підпису, електронної печатки, кваліфікованої електронної печатки, електронного повідомлення, даних, метаданих, конвертування та міграції документів в електронній формі. Також у загальних поняттях нової редакції ширше представлено електронні та цифрові документи: службовий електронний документ, електронний документ, цифровий документ, цифрова копія, електронна справа, електронний інформаційний ресурс, електронний архів. Розділ 4 орієнтований не лише на створення й обіг паперових службових

документів, а на організацію діловодства в умовах електронного документообігу.

Якщо у ДСТУ 2732:2004 Розділ 5 «Архівна справа» був побудований навколо складників НАФ, збереженості, обліку та науково-інформаційної діяльності архіву, то в редакції 2023 року акцент зміщено на більш практичну й сучасну модель архівної діяльності: «формування НАФ та комплектування архіву», «зберігання та облік архівних документів», «інформаційна діяльність архіву». Новий стандарт більше орієнтований на управління документами як частиною Національного архівного фонду. У ньому детальніше розкрито процеси формування НАФ: від експертування цінності документів до внесення документів до НАФ або вилучення з нього. З'являються терміни, пов'язані з джерелами формування НАФ, списками джерел формування, комплектуванням архіву, зоною комплектування, організацією документів НАФ. Окремо помітна орієнтація на правовий статус архівних документів. У новій редакції з'являються або посилюються терміни, пов'язані з правом власності на документи НАФ, грошовим оцінюванням документів, страхуванням документів НАФ, внесенням і вилученням документів. Також ДСТУ 2732:2023 більше орієнтований на організацію архівної системи та її установ. У новому розділі уточнюються поняття архівної установи, архівного підрозділу, таємного архіву, трудового архіву, профілю архіву, фондоутворювача, архівного фонду, колекції, архівної колекції. У новій редакції більше уваги приділено не лише фізичному зберіганню, а й забезпеченню збереженості, консервації, реставруванню, страховим копіям, страховому фонду, фонду користування, невинуватному пошкодженню архівного документа. Новий ДСТУ сильніше орієнтується і на облік та контроль за архівними документами. У розділі 5 з'являється більше термінів, пов'язаних з одиницею зберігання, одиницею обліку, обліковими документами, реєстрами, описами, паспортом архіву, архівним шифром, пошуковими даними документа.

ДСТУ 9031:2020 «Правила публікування інформації архівних документів» [45] є спеціальним стандартом у сфері архівної справи, який установлює правила публікування інформації архівних документів з різними видами матеріальних носіїв. Спрямований на уніфікацію археографічної роботи з архівними документами та встановлює правила їх науково коректного публікування. Його значення полягає в тому, що він регламентує весь шлях архівного документа до публікації – від виявлення й відбору до передавання тексту, археографічного оформлення, створення довідкового апарату та поширення у друкованій або електронній формі. Стандарт також має свої терміни, які використані у тексті: «автограф», «адресант документа», «адресат документа», «археограф», «археографічне оформлення документів», «варіанти тексту документа», «документальна публікація», «електронна документальна публікація», «оригінал документа», «редакції тексту документа», «список».

Четвертий пласт складають Методичні рекомендації, розроблені Українським науково–дослідним інститутом архівної справи та документознавства, затверджені Державною архівною службою України як головним виконавчим органом в цій сфері.

У 2015 році підходи архівної служби визначалися двома головними векторами: переходом до машиночитаних стандартів описування електронних документів та оптимізацією відбору традиційних (паперових) масивів даних для розвантаження архівосховищ. Головним інноваційним кроком 2015 року стала розробка єдиних технічних вимог до машиночитаного пакування архівної інформації. У методичних рекомендаціях «Вимоги до структури та змісту XML – схеми метаданих електронного примірника описів справ постійного зберігання» [21] та «Вимоги до XML–схеми метаданих обкладинки архівної електронної справи» [22] описано дві базові XML–схеми: ЕПОС (Електронний примірник описів справ постійного зберігання) [21] та ОАЕС (Обкладинка архівної електронної справи) [22]. З–поміж багатьох варіантів (DTD, RELAX NG тощо) УНДІАСД безальтернативно обрав мову XML Schema (XSD). Цей вибір був зумовлений тим, що XSD забезпечує жорсткий

контроль типів даних, підтримує ієрархію об'єктів та легко інтегрується з наявними в Україні системами електронного документообігу (СЕД). Впроваджено поняття «Уніфікований інформаційний об'єкт» (UIO), який став кореневим елементом (контейнером) для всіх архівних метаданих. Впровадження XML-схем в інформаційно-автоматизовані системи (ІАС) архівів дозволило системі автоматично перевіряти коректність заповнення полів (наприклад, дат, цифрових підписів) ще на етапі приймання-передавання справ, що унеможливило потрапляння документів з помилками до Національного архівного фонду (НАФ). Паралельно з ІТ-напрямом, у 2015 році архівна служба вирішувала застарілу проблему фізичного перенавантаження архівів дублетною статистичною інформацією. Історично (з 1920-х років) архіви приймали звіти від усіх установ підряд, що призводило до накопичення сотень копій одних і тих самих статистичних даних. Було затверджено нові Методичні рекомендації та детальний «Перелік видів статистичної документації, що підлягає прийманню на постійне зберігання» [99]. Документ чітко розмежував, на якому рівні (національному в Держстаті чи регіональному в територіальних управліннях) і з якою періодичністю (річні, квартальні чи місячні звіти) документи мають потрапляти до архіву, щоб уникнути їх дублювання. Перелік статистичної документації для архівів був синхронізований із сучасним «Довідником розділів статистики» (поділ на демографію, ринок праці, макроекономіку, екологію тощо), що наблизило архівний облік до чинних стандартів державної статистики.

У 2016 році підходи УНДІАСД та Укрдержархіву до інформатизації сфокусувалися на суворій регламентації всіх видів копіювання (мікрофільмування, ксерокопіювання, оцифрування), шляхом розробки методичних рекомендацій «Копіювання документів у архівних установах України» [75] з головною метою – мінімізувати фізичний вплив техніки на документи під час створення фондів користування та страхових фондів. Відбувається чітке розмежування технологій за їхнім призначенням та безпечністю. У цей період аналогові методи все ще відіграють значну роль, але

на них накладаються жорсткі обмеження задля збереження НАФ: Мікрофільмування (страховий фонд) – залишається еталоном для створення недоторканого страхового фонду через науково підтверджену довговічність (понад 100 років) та неможливість непомітної зміни даних. Ксерокопіювання (обмежене використання) – цей метод визнається шкідливим через теплове, інфрачервоне та ультрафіолетове опромінення. Вводяться суворі ліміти: документи на папері з деревною масою (XIX – поч. XX ст.) дозволяється ксерокопіювати не більше двох разів, а ганчір'яний папір – не більше трьох. Категорично заборонено ксерокопіювати документи, написані залізо–галимним чорнилом, оскільки УФ–опромінення копія спричиняє корозію такого паперу. Головним нововведенням 2016 року у сфері цифровізації стала категоризація цифрових копій залежно від їхнього призначення. Архівісти відходять від хаотичного сканування і запроваджують чітку ієрархію файлів: майстер–копія (основна) – створюється безпосередньо з оригіналу з максимальною якістю (роздільна здатність 300–600 dpi і вище). До цих файлів заборонено застосовувати алгоритми стискання з втратами (зберігаються у форматі нестисненого багатосторінкового TIFF). Робоча копія – створюється з майстер–копії для внутрішніх баз даних та локальної мережі. Допускається стискання у формат JPEG або PDF із збереженням 80% якості. Об'єм файлу має дозволяти завантаження за 3–5 секунд. Службова копія (для Інтернету та користувачів) – копія з низькою роздільною здатністю (наприклад, 72 dpi) та жорстким лімітом об'єму (не більше 100 Кб). Саме на цьому рівні в документ вмонтовуються цифрові водяні знаки для захисту авторських прав архіву при розміщенні в мережі. Відбувається перехід до безпечного для палітурок сканувального обладнання. Планетарні сканери та цифрові фотокамери – найоптимальнішим і найбезпечнішим рішенням визнаються книжкові планетарні (безконтактні) сканери та цифрові дзеркальні фотоапарати. Заборона тиску та спалахів – жорстко забороняється використання притискного скла сканерів, якщо розгортання на 180° створює «хвилю» і деформує документ. Під час цифрової фотозйомки категорично заборонено

використання спалаху. Оцифрування стає інструментом не лише збереження, а й популяризації. Регламентується, що архівні документи на пересувних виставках та в інших заходах мають експонуватися виключно у вигляді художньо оформлених цифрових копій, а самі виставки повинні розміщуватися в режимі онлайн на офіційних сайтах архівів [75].

У 2017 році було прийнято фундаментальний документ – «Концепцію інформатизації архівної справи в Україні» [74]. Цей рік став переломним, оскільки УНДІАСД та Укрдержархів вперше на державному рівні визнали хаотичність попередніх спроб оцифрування і перейшли до стратегічного планування єдиного електронного архівного простору. Концепція 2017 року почалася з безпрецедентно відвертого аудиту матеріально-технічної бази архівів України, який показав критичне відставання галузі: На всю країну архівні установи мали лише 30 серверів, 1184 комп'ютери та всього 14 спеціальних сканерів. При цьому 17 державних архівів взагалі не мали серверів. Доступ до мережі Інтернет мали лише 59% комп'ютерів, і в більшості установ він був неконтрольованим, що призводило до зараження техніки шкідливим програмним кодом. Централізовані сховища електронної інформації мали лише 4 установи, а систему резервного копіювання на магнітних стрічках – лише ЦДКФФА України. Інформатизація носила стихійний, локальний характер, а створені бази даних були несумісними між собою. Щоб подолати цей хаос, Концепція заклала нові стратегічні напрями інформатизації: Єдине вікно та веб-орієнтованість – замість розрізнених баз даних у читальних залах, поставлено завдання створити захищену архівну інформаційну автоматизовану систему (ІАС) з доступом через Інтернет та запровадити електронні послуги за принципом «єдиного вікна». Централізований електронний довідковий апарат – заплановано об'єднати інформацію про всі фонди, описи та справи з усіх архівів в єдиний пошуковий портал. Віддалені сховища – вперше заговорено про створення віддалених електронних сховищ для зберігання архівів з авторизованим доступом для працівників. Архівам офіційно дали «зелене світло» на монетизацію цифрових

фондів. Концепція передбачала створення переліку платних електронних послуг, щоб користувачі могли віддалено замовляти і купувати електронні довідки та цифрові копії високої якості. Це розглядалося як шлях до збільшення фінансових надходжень до архівної сфери. Ще одні методичні рекомендації від 2017 року «Технології комплектування архівних установ документами в електронній формі» [144], заклали практичні механізми, які раніше були відсутні: впроваджено обов'язковий етап «карантину» для всіх електронних документів, що надходять від установ. Файли переміщуються у відокремлену від загальної мережі систему для перевірки на віруси. Через нестачу серверів у регіонах, передбачено створення «віддалених електронних сховищ» на базі ЦДЕА України. Архів відділ обласного чи районного архіву отримує авторизований доступ через Інтернет до свого виділеного простору в ЦДЕА. Для документів, що не мають кваліфікованого електронного підпису, впроваджено технологію криптографічного хешування. Складові документа пакуються в ZIP-архів, для якого вираховується унікальна контрольна сума (геш). Це число фіксується в акті приймання–передавання, що унеможливорює непомітну підміну даних. Розширено перелік об'єктів НАФ. Окрім текстових документів, до архівів почали приймати цифрові копії (включаючи веб архіви, бази даних, державні реєстри) та документи особового походження (електронне листування, блоги, контент соцмереж).

У 2019 році архівна служба зіткнулася з двома глобальними викликами: як зберегти цифрові файли так, щоб вони відкривалися через десятки років (коли зміниться програмне забезпечення), та як архівувати колосальні масиви даних із загальнодержавних електронних реєстрів соціального захисту. Методичні рекомендації «Забезпечення збереженості електронних документів Національного Архівного Фонду» [49] вперше систематизував підходи до «вічного» зберігання бітів та байтів. Для електронних документів впроваджено поділ на 4 фонди: основний (де зберігаються оригінальні формати), страховий (точна фізично віддалена копія основного), фонд користування (для видачі дослідникам) та інноваційний віддалений фонд – стратегічне автономне

сховище на випадок війни, землетрусів чи терактів. Оскільки жоден носій не є вічним, затверджено 5 стратегій збереження за стандартами ISO: Конвертування – переведення в нові відкриті формати, хоча це ламає старий ЕЦП. Міграція – періодичне перенесення зі старих серверів/дисків на нові. Емуляція – створення програм, що імітують роботу застарілого ПЗ для відкриття старих файлів. Консервація – фізичне збереження старих комп’ютерів для читання старих носіїв. Інкапсуляція – упакування самого документа, його метаданих та ЕЦП у єдиний незалежний контейнер – Архівний електронний документ. Методичні рекомендації «З проведення експертизи цінності та відбору на архівне зберігання документів, пов’язаних із соціальним захистом громадян» [91] кардинально розширив розуміння того, що є архівом у ХХІ столітті. Офіційно визнано, що підтвердження соціальних прав громадян тепер лежить не стільки в паперових наказах, скільки в електронних базах. Об’єктами архівного інтересу стали: Державний реєстр соціального страхування, Єдиний державний автоматизований реєстр пільговиків (ЄДАРП), Реєстр постраждалих від Чорнобильської катастрофи тощо. Встановлено жорсткий термін для електронних персональних облікових карток у Реєстрі застрахованих осіб Пенсійного фонду: ці дані (про стаж, зарплату, відрахування) повинні зберігатися в електронному вигляді протягом усього життя особи та ще 75 років після її смерті. У зв’язку з війною, в окрему надважливу категорію виділено електронні та паперові документи, що підтверджують безпосередню участь особи в бойових діях, поранення чи статус добровольця, оскільки від їх збереження залежить соціальний захист ветеранів.

У 2020 році підходи до інформатизації кардинально змінилися: архівна робота почала глибоко інтегруватися безпосередньо у системи електронного документообігу (СЕД) установ, а довідковий апарат архівів трансформувався з друкованих видань у структуровані машиночитані бази даних. Методичні рекомендації «Облік і зберігання електронних документів» [93] зафіксували, що обсяги електронних документів (ЕД) почали переважати над паперовими,

що змусило повністю переглянути застарілі процедури обліку. Реєстрація ЕД здійснюється виключно в СЕД або вебмодулі системи взаємодії з оформленням електронної реєстраційно–моніторингової картки. Категорично заборонено подвійну реєстрацію одного й того ж документа. Під час візуалізації документа СЕД зобов’язана автоматично генерувати штрих–код або QR–код, який містить реєстраційний індекс, дату та реквізити кваліфікованого електронного підпису (КЕП). Змінилася сама філософія процесу «передачі в архів». Передавання електронних справ до архівного підрозділу установи більше не означає їхнє фізичне переміщення на інші сервери чи носії. Цей процес тепер полягає в автоматичній зміні прав доступу в СЕД: архівіст отримує права контролю та адміністрування, а для авторів та інших працівників установи СЕД блокує можливість редагування, залишаючи лише право перегляду. Експертизу цінності документів регламентовано проводити безпосередньо в електронній формі. СЕД автоматично формує та візуалізує електронні акти про вилучення для знищення документів, строк зберігання яких закінчився. В електронних архівах скасовано традиційну фізичну перевірку кількості та наявності документів. Замість неї запроваджено періодичне (не рідше ніж раз на 5 років) перевіряння цілісності даних за допомогою спеціальних програм та обов’язкове резервне копіювання. Методичні рекомендації «Підготовка архівними установами довідкових видань» [103] закріпили перехід від підготовки виключно друкованих путівників до створення електронних довідників. Регламентовано розробляти архівні довідкові видання (путівники, короткі довідники, реєстри описів) у вигляді баз даних. Унормовано обов’язковий багаторівневий принцип електронного описування інформації: на рівні фонду, на рівні опису, на рівні справи. Для кожного рівня такої бази даних закріплено суворий перелік полів. Наприклад, для електронної описової статті на рівні фонду обов’язковими стали номер, назва, крайні дати, кількісні характеристики, історія/біографія фондоутворювача та анотація змісту. Впроваджено обов’язкову вимогу до архівістів зберігати електронні версії оригінал–макетів усіх підготовлених довідників. Цей крок гарантує

можливість їхнього подальшого інтегрування у загальні пошукові системи та електронні бази даних без втрати напрацьованого тексту.

У 2021 році УНДІАСД та Укрдержархів випустили блок із чотирьох методичних документів, які здійснили перехід від базового сканування текстів до професійної роботи зі складними мультимедійними документами, а також впровадили технології віртуальної реальності. Оцифрування АВД перестало бути простою «конвертацією» і отримало жорсткі студійні регламенти. Методичні рекомендації «Оцифрування аудіовізуальних документів Національного Архівного Фонду» [96] впровадили чітку систему виробництва: оригінал–копія – первинний результат електронного копіювання аналогового носія; майстер–копія – еталонна копія максимальної якості, що створюється шляхом пост оброблення оригінал–копії для видалення сторонніх шумів/дефектів без порушення ідентичності; доступ до неї для користувачів закрито; робоча копія – виготовляється з майстер–копії зі стисканням та зменшенням роздільної здатності для онлайн–доступу, читального залу та вмонтовування водяних знаків. Встановлено високі технічні вимоги. Наприклад, для оцифрування звуку визначено обов’язкове використання звукових карт із частотою АЦП 192 кГц, розрядністю 24 біт та співвідношенням сигнал/шум 108 дБ. Першочерговому оцифруванню підлягають найбільш використовувані, унікальні АВД, а також документи на носіях, що фізично руйнуються (нітро– та ацетатні плівки), або для яких зникає застаріла апаратура відтворення. Масове надходження нових типів носіїв змусило оновити понятійний апарат. Було затверджено спеціалізований «Словник термінів щодо аудіовізуальних документів у сфері архівної справи» [139], який включив понад 150 сучасних понять і замінив застарілі терміни. Словник класифікував терміни за типами носіїв: кіно/відео, фото, фоно та окремо виділив категорію «цифрових АВД». Унормовав юридичні та технічні поняття для архівістів: «консерваційно–профілактичне оброблення АВД», «відеофонограма», «опублікування», «контрафактний примірник» тощо. Архівна служба вперше регламентувала використання технологій віртуальної

реальності (VR) для створення інтерактивних 3D–екскурсій, щоб забезпечити віддалений та інклюзивний доступ до фондів. Методичні рекомендації «Створення 3d–екскурсій в архівних установах» [141] визначили строгий алгоритм зйомки 360 градусів сферичних панорам. Для уникнення помилок склеювання (ефекту паралакса) обов’язковим є використання панорамної головки для штатива та налаштування «нодальної крапки» об’єктива. Стандартом визначено зйомку 38 кадрів для однієї панорами. Рекомендації прописали процес використання програмного забезпечення (зокрема Autorano Giga) для зшивання фотографій та розміщення «хотспотів» (активних зон–переходів). Це дозволяє користувачу не лише «переміщуватись» архівом у VR–окулярах, а й клікати на експонати для читання довідок чи перегляду сканів. Також було створено «Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: Створення, зберігання, облік та доступ до нього» [150] які внесли суттєві доповнення до методичних рекомендацій щодо ЦФК, враховуючи розвиток відеоформатів. Жорстко закріплено стандарти майстер–копій. Для відео та SD кінодокументів визначено формат AVI, кодек DVCPRO50, розмір 720x576 пікселів. Для HD (2k) кінодокументів: формат MXF, розмір 2048x1556, 10 біт, 24 кадри/сек. Для UltraHD (4k): розмір 4096x3112 пікселів. Введено детальне правило шифрування цифрових копій фотодокументів, які зберігаються у непронумерованих конвертах всередині архівної справи. В імені файлу таким конвертам присвоюється літера «е» та порядковий номер (наприклад, е1, е2), а документам у них – валова нумерація через дефіс (е1–01, е1–02). Це забезпечило ідеальну точність зв’язку між електронним файлом та фізичним розташуванням оригіналу.

У 2022 році УНДІАСД та Укрдержархів випустили два масштабні методичні документи, які остаточно зафіксували перехід архівів до моделі сучасних дата–центрів. Увага зосередилася на двох напрямках: як безпечно прийняти цифрові масиви на зберігання та як забезпечити до них масовий доступ. «Доступ до цифрового фонду користування документами Національного Архівного Фонду» [43] суворо регламентував статуси

цифрових копій та механізми онлайн-інтеграції. Закріплено три типи цифрових файлів: оригінал-копія – первинний результат перетворення аналогового документа у цифровий; майстер-копія – еталонна якість, призначена для відновлення оригіналу; масовий доступ до неї закрито; робоча копія – робиться з майстер-копії, може бути стиснена та містити водяні знаки; саме вона надається користувачам онлайн чи в читальних залах. Поряд із локалізованим доступом (у читальному залі), пріоритетом визначено централізований доступ. У якості прикладу реалізації єдиного вікна впроваджено «Міжархівний пошуковий портал» та платформу ARCHIUM, що дозволяє користувачам здійснювати контекстний повнотекстовий пошук одночасно в базах даних багатьох архівів. Введено 4 рівні доступу (відкритий, умовно відкритий, обмежений, закритий). Для комп'ютерів у читальних залах прописано жорсткі вимоги кібербезпеки: за замовчуванням вони не підключені до інтернету, на них фізично/програмно заблоковані USB-порти (щоб унеможливити несанкціоноване копіювання), а переглянуті користувачем файли повинні повністю автоматично видалятися після сеансу. Працівники архіву допускаються до ІКС виключно через авторизацію (зокрема через КЕП), а всі їхні дії протоколюються (логуються). «Приймання-передавання документів в електронній формі на постійне зберігання» [106] розширив об'єкти комплектування архівів та впровадив архітектуру захисту електронних фондів від вірусів. Унормував, що архівами приймаються не лише офіційні файли з КЕП, а й електронні інформаційні ресурси (бази даних, державні реєстри, архівні копії вебсайтів), а також цифрові документи особового походження (електронні листи, щоденники у формі блогів, сторінки в соціальних мережах). Для захисту інформації введено сувору вимогу щодо сегментування (розділення) інформаційно-комунікаційних систем архівів на три ізольовані зони: Карантин – для обов'язкової антивірусної перевірки всіх файлів, що передаються до архіву; проміжне сховище – для проведення експертизи цінності, технічної перевірки хеш-значень та валідації КЕП; сховище основного фонду – лише для постійного зберігання «чистих»

документів. Заборонено визначати цінність цифрового документа лише за назвою чи анотацією – обов'язковим є його візуальний перегляд чи прослуховування. Відбір також враховує технічну можливість відтворення інформації специфічним ПЗ та підтвердження її автентичності.

У 2023 році методична робота УНДІАСД та Укрдержархіву була спрямована на адаптацію архівної справи до умов повномасштабної війни, зосередившись на безпеці інфраструктури та зміні парадигми комплектування фондів. «Робота архівних установ в умовах дії особливих правових режимів» [132] визначили алгоритми функціонування архівів, коли фізична цілісність інфраструктури опинилася під загрозою. Встановлено вимогу щодо обов'язкового впровадження Комплексних систем захисту інформації (КСЗІ) для всіх автоматизованих систем архівів. Це включає захист серверів, на яких зберігаються електронні фонди, від несанкціонованого доступу та кібератак. Унормовано протоколи евакуації цифрових активів: регулярне створення резервних копій баз даних на відокремлені, територіально віддалені сервери. Регламентовано порядок переходу персоналу на дистанційну роботу зі збереженням доступу до ІКС (інформаційно–комунікаційних систем) через захищені канали зв'язку. Прийняття «Ініціативне документування подій широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України» [55] змусило відмовитися від виключно пасивного приймання документів від установ, запровадивши практику активного «збирання історії». Тепер архіви зобов'язані самостійно фіксувати події, збираючи аудіо– та відеозаписи інтерв'ю з очевидцями, ветеранами, постраждалими. Зберігати контент з вебсайтів, офіційних сторінок у соцмережах та Telegram–каналів, що містять інформацію про воєнні злочини, руйнування та повсякдення під час війни. Перевіряти зібрані матеріали перед їх оприлюдненням чи архівним зберіганням на наявність чутливої військової інформації (геолокації, дані про переміщення сил оборони, персональні дані військовослужбовців), що підлягає обмеженню доступу відповідно до вимог воєнного часу.

У 2024 році УНДІАСД та Укрдержархів зосередилися на забезпеченні фізичної та логічної незнищенності цифрових аудіовізуальних документів, які складають левову частку сучасних цифрових надходжень. «Забезпечення збереженості цифрових аудіовізуальних документів Національного Архівного Фонду» [50] впровадили обов'язкове використання професійних систем зберігання (Storage Area Network / Network Attached Storage) для забезпечення масштабованості та високої швидкості обробки великих обсягів даних. Пріоритетом стало розміщення даних у географічно розподілених сховищах, що унеможлиблює втрату всього масиву при руйнуванні одного об'єкта. Архіви віднині зобов'язані мати резервні копії, фізично відокремлені від основних сховищ, що гарантує захист у разі катастрофічних збоїв. З огляду на воєнні ризики, впроваджено регламенти безперервного моніторингу, за яким система автоматично й безперервно перевіряє цілісність бітової структури файлів за допомогою алгоритмів хешування (контрольних сум), виявляючи пошкодження на ранніх етапах. Кожна операція переміщення чи копіювання АВД супроводжується обов'язковим скануванням на шкідливе програмне забезпечення. Впроваджено типові форми Актів технічної перевірки, де детально фіксуються типи виявлених загроз, назви шкідливих програм та результати їх видалення або ізоляції. Усі технічні дії – від перевірки носія до знищення інфікованих файлів – мають супроводжуватися відповідними актами, що забезпечує повну простежуваність кожного цифрового об'єкта.

На рис. 2.3 враховані методичні рекомендації з питань: інфраструктури та стратегії цифровізації, управління та обліку електронних документів, збереження та технічного контролю, спеціалізованих ресурсів та доступу, архівування в екстремальних умовах.

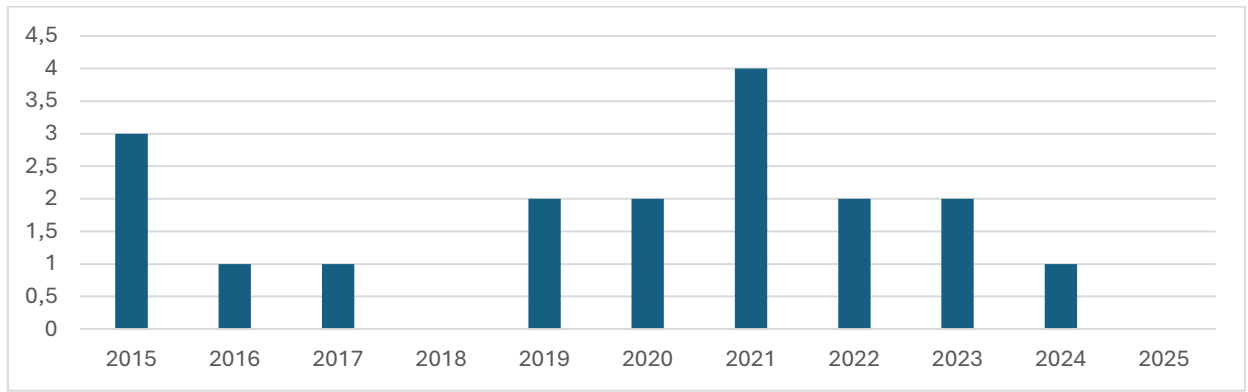

Рис. 2.3 Динаміка розроблення та схвалення методичних рекомендацій (2015–2025 рр.).

2.3. Діяльність архівних установ в умовах пандемії COVID–19 та повномасштабного вторгнення (2020–2025 рр.)

Архівна система України протягом 2020–2025 років пройшла етап радикальної переорієнтації: від планів побудови клієнтоорієнтованої «цифрової» мережі до вимушеної розбудови системи стійкості та захисту національної ідентичності. Динаміка змін у галузі відображена у двох фундаментальних програмних документах – «Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року» та «Стратегії захисту документальної спадщини на період до 2027 року». Ці документи демонструють еволюцію поглядів на роль архіву в державі, де архів перетворився з пасивного сховища на ключовий елемент національної безпеки. Розроблення Стратегії до 2025 року [142] у 2020 році було зумовлене потребою адаптації до глобальних викликів, зокрема пандемії COVID–19 та перших етапів російської гібридної агресії. Пріоритетом того часу стало створення «Front office» – системи надання послуг користувачам, де ключовими елементами планувалися запуск чат–ботів, створення Єдиного державного реєстру національних архівних інформаційних ресурсів та повноцінний перехід на електронне приймання документів. У документі акцентувалася увага на подоланні економічної кризи через державно–приватне партнерство. Однак повномасштабне вторгнення

2022 року змусило переглянути ці підходи. Стратегія захисту документальної спадщини до 2027 року [125], схвалена у грудні 2024 року, змістила фокус з іміджевих та сервісних завдань на захист від фізичного знищення. Головним завданням стало подолання залишків пострадянської моделі управління. Впровадження нової стратегії передбачає повну зміну процедур: від класичного зберігання до створення цифрових двійників документів, що дозволяє гарантувати доступність інформації навіть у разі втрати фізичних оригіналів.

У 2020 році на базі Центрального державного архіву громадських об'єднань України був запроваджений проєкт щодо створення єдиного інформаційного простору архіву «Archium/Архіум». Мета – презентувати оцифровані документи, здійснювати їх пошук, а також робити замовлення через особистий кабінет користувача [92]. Платформа об'єднує у єдиному пошуковому просторі електронні ресурси центральних державних та обласних архівів, а також окремі тематичні цифрові колекції документів, які працюють на платформі ARCHIUM. Пошук має гнучкі налаштування, є морфологічним та здійснюється за повними текстами довідкового апарату, представленого на локальних ресурсах, а саме: за назвами фондів, історичними довідками до них, анотаціями до фондів та описів, заголовками справ і документів, а також серед позицій покажчиків, що є аналогами традиційних архівних каталогів. Проєкт створено компанією «Архівні інформаційні системи» у співпраці з Державною архівною службою України [92].

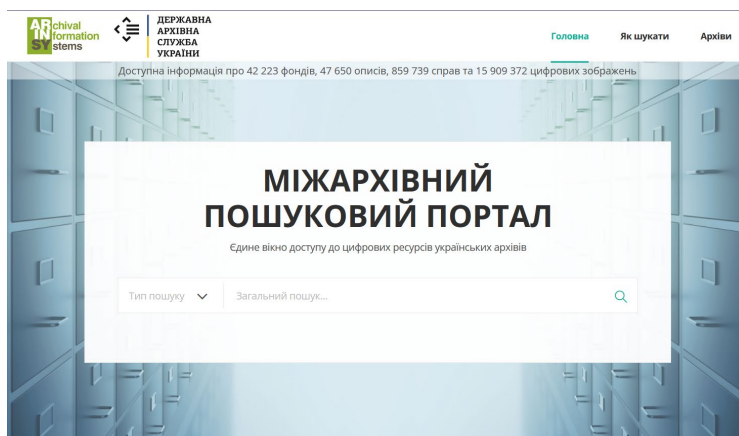

Рис. 2.4 Головна сторінка Міжархівного пошукового порталу

Проект Укрдержархіву «Український мартиролог ХХ ст.», розміщений на його вебпорталі. Він містить стислу інформацію про постраждалих від репресій 1920–1950-х років: фотопортрет або кілька фотографій (за наявності), ім'я особи та коротка характеристика роду занять, дати життя, відомості щодо реабілітації, посилання на архів, де зберігаються архівно-слідчі справи та інші дотичні матеріали [33].

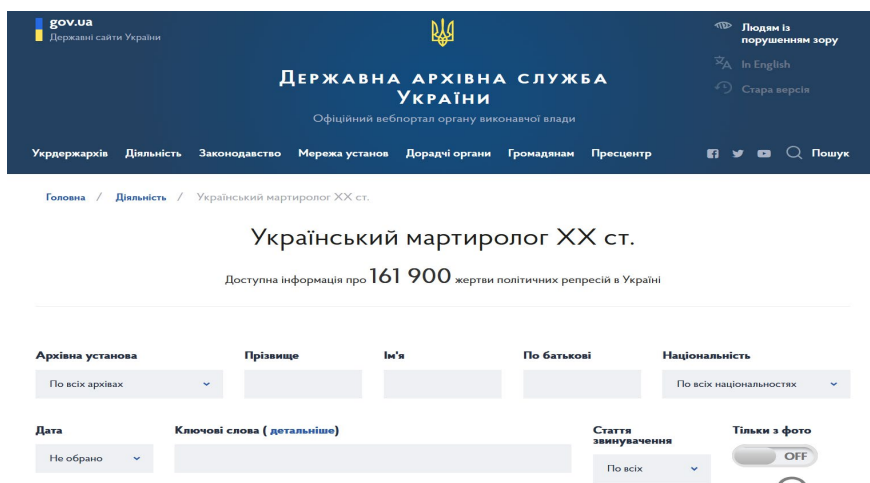

Рис. 2.5 Головна сторінка проекту «Український мартиролог ХХ ст.»

Після подій 2014 року, а саме анексії Криму, проект «Архіву Криму» має особливе значення. В ньому розміщені цифрові копії метричних книг Державного архіву в Автономній Республіці Крим, цифрові копії метричних книг Державного архіву м. Севастополя та цифрові копії документів Галузевого державного архіву Служби безпеки України [33].

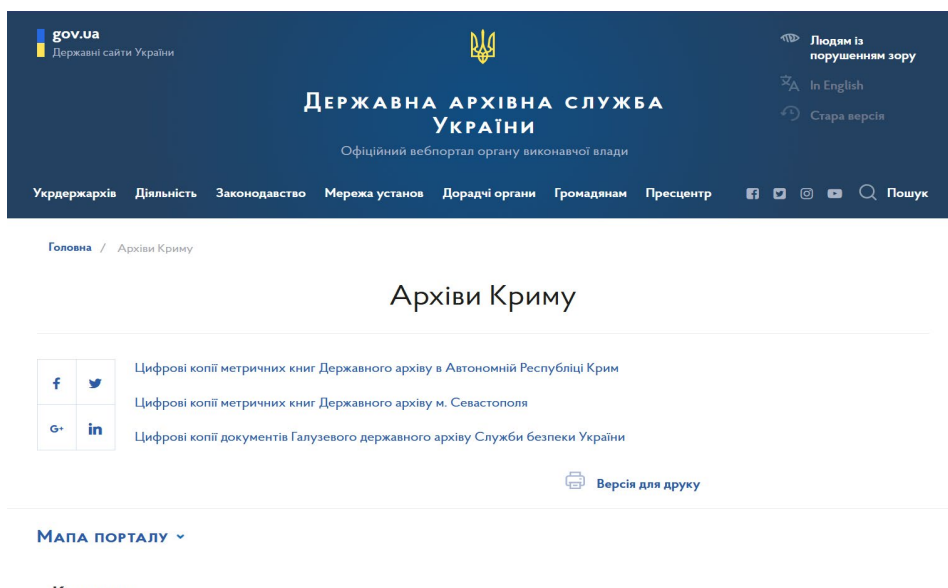

Рис. 2.6 Головна сторінка проекту «Архіву Криму»

Інтернет-проект Укрдержархіву «Крим – це Україна» розміщений у розділі «Архіви в цифрах та фактах». Всеукраїнський онлайн-банк архівних, музейних, науково-публіцистичних, просвітницьких та інформаційно-аналітичних матеріалів на підтвердження тісного зв'язку Криму з материковою Україною [81]. Містить історичні статті, музейні експонати та архівні документи, пов'язані з історією Криму.

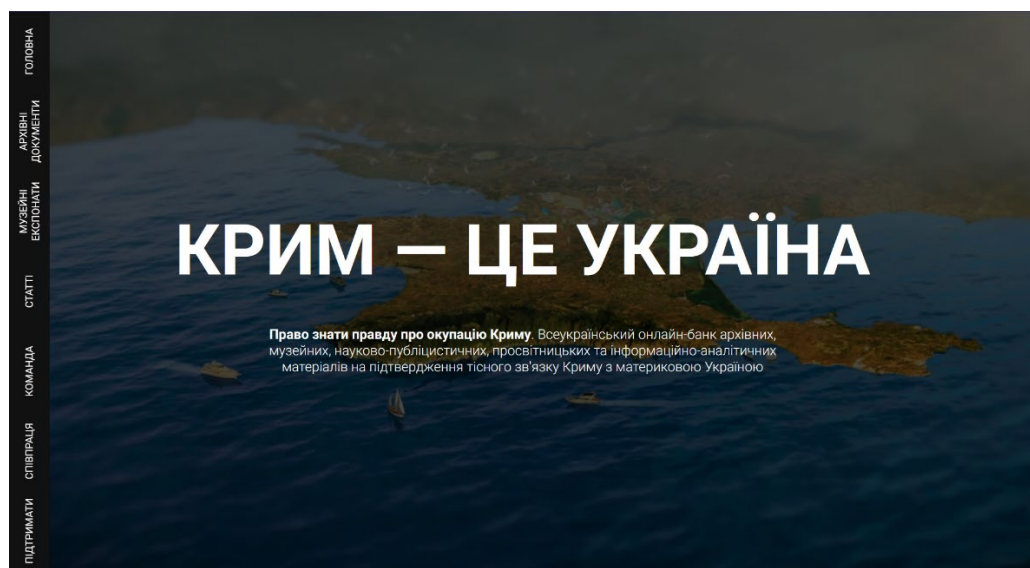

Рис. 2.7 Головна сторінка проекту «Крим – це Україна»

Проект «Електронний архів Українського визвольного руху» – спільний проект Центру досліджень визвольного руху, Львівського національного університету ім. І. Франка та Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького». Проект покликаний забезпечити відкритий доступ до електронних копій документів з історії українського визвольного руху у XX ст.: документів та матеріалів, що висвітлюють діяльність організацій українського визвольного руху: збройного підпілля, дисидентського та масового національно-демократичного руху в другій половині XX ст.; документів репресивних структур окупаційних режимів. Можливості для користувачів включають в себе пошук документів: за розділами, ієрархічними тематичними рубриками, за датою створення документів, за авторами та організаціями-видавниками документів, документів за ключовими словами, за місцем зберігання оригіналів документів – архівами, фондами, справами, томами; розширений пошук за всіма

категоріями опису документу, можливість перегляду документів на сайті електронного архіву, можливість скопіювати електронні копії у форматі .pdf (для зареєстрованих користувачів) [47].

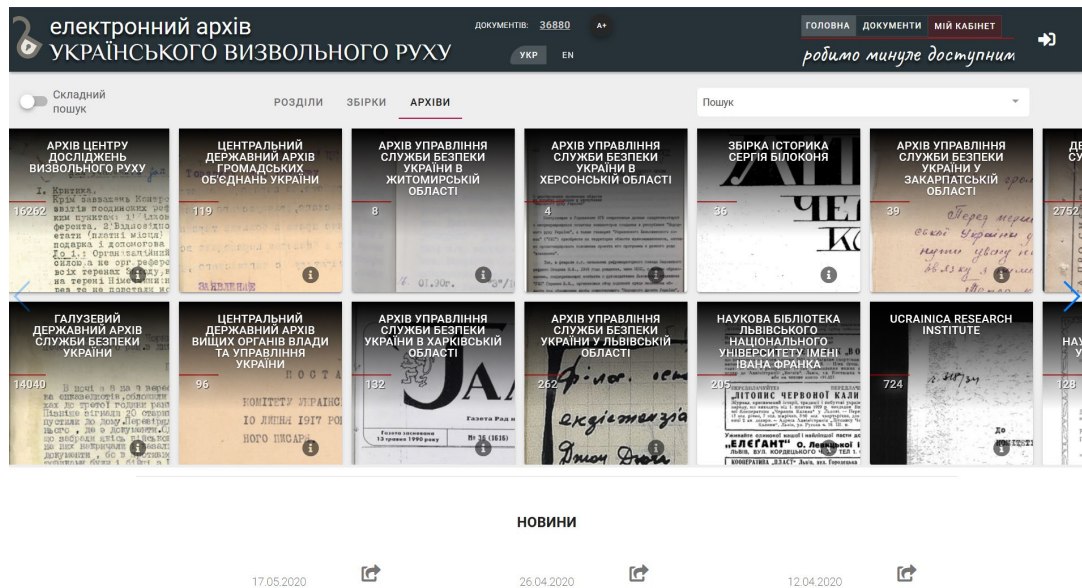

Рис. 2.8 Головна сторінка електронного архіву Українського визвольного руху

FamilySearch – міжнародний проект, до якого долучена і Україна. Один із найбільших безкоштовних генеалогічних ресурсів, що містить мільйони оцифрованих метричних книг, сповідних розписів та ревізьких казок з українських архівів. Покликаний допомогти дослідити історію сім'ї та скласти генеалогічне дерево. Можна шукати за іменем та прізвищем, країною, областю та районом, номером мікрофільму, типом запису [1].

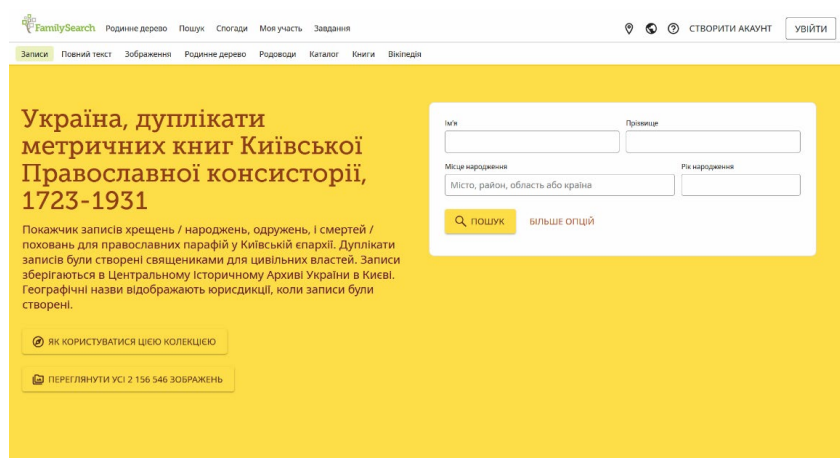

Рис. 2.9 Головна сторінка сайту FamilySearch

У 2024 році було опубліковано статтю Кулешова та Бойко «Робота архівних установ в умовах дії особливих правових режимів: дискусійні нотатки укладачів методичних рекомендацій» [84]. Ця стаття є важливою для розуміння того, як академічне середовище реагувало на реальні виклики війни.

Автори проаналізували відгуки на свої методичні рекомендації «Ініціативне документування подій широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України» від 2023 р., які мали стати «інструкцією з виживання» для архівів. Дискусія виникла через те, що автори не врахували частину пропозицій рецензентів: дати не загальні поради, а чіткі алгоритми дій; пояснити, що робити під час евакуації документів; врахувати ситуації, коли архів працює дистанційно або частина працівників у простой; пояснити, як діяти, якщо документи евакуйовані, приміщення непридатні, немає охорони, транспорту, фінансування або кадрів; розробити практичні дорожні карти для прифронтових і деокупованих територій; не просто цитувати нормативні акти, а переосмислити реальний досвід архівів під час війни. Причина полягала не у відсутності цінності цих пропозицій, а в об'єктивних обмеженнях: низка критично важливих питань, піднятих рецензентами, виходила за межі формального технічного завдання, затвердженого для розробників рекомендацій; деякі проблеми, з якими стикалися архівісти на місцях (наприклад, специфічні наслідки бойових дій), виявилися поза межами компетенції науковців; війна створила умови, для яких не існувало попередніх методологічних напрацювань, тому автори чесно визнали, що не всі виклики можна врегулювати інструкцією. Дискусія виникла через розрив між нормативно-методичним підходом і реальною практикою воєнного часу. Укладачі методичних рекомендацій створювали документ як загальний орієнтир для всіх архівних установ. Вони спиралися на чинне законодавство, наукові публікації, зарубіжний досвід і відповіді окремих архівів. Тобто їхня логіка була така: рекомендації мають бути універсальними й придатними для різних особливих правових режимів. А архіви з прифронтових, евакуйованих або постраждалих регіонів очікували іншого – конкретних інструкцій для

надзвичайно складних ситуацій. Їм були потрібні не загальні фрази про безпеку й евакуацію, а відповіді на практичні питання: де взяти транспорт, хто відповідає за документи після евакуації, що робити без фінансування, як працювати без кадрів, як зберігати документи у непристосованих приміщеннях. Ця дискусія стала прецедентом наукової чесності в українській архівістиці. Вона підсвітила розрив між теоретичними настановами та хаотичними реаліями воєнного часу.

Цифровізація в архівній справі протягом 2020–2025 років відбувалася нерівномірно, підпорядковуючись безпековим реаліям. У 2020 році Укрдержархів окреслив курс на «цифрову економіку», намагаючись забезпечити оцифрування документів для онлайн-доступу 24/7. Роком пізніше, у 2021 році, зусилля зосередилися на підвищенні цифрових компетенцій персоналу, де індикатором виконання було встановлено підвищення рівня навичок у 50% працівників. Після 2022 року цифровізація набула ознак стратегічного порятунку. Створення цифрової платформи «Архів війни» стало відповіддю на загрозу знищення документів під час окупації чи обстрілів. У 2023–2024 роках впроваджено практику хеш-логування даних, що унеможливило підробку електронних копій. Станом на 2025 рік цифрова трансформація передбачає інтеграцію українських архівів у міжнародний простір, де цифрові копії стають основним засобом соціальної згуртованості. Архіви поступово інтегрують свої ресурси з іншими державними електронними сервісами, забезпечуючи швидкий пошук документів про стаж та заробітну плату, що раніше займало тижні ручного пошуку. Центральною ланкою в системі збереження залишається Страховий фонд документації (СФД). Методологічна робота у цій сфері була вкрай інтенсивною. Після тривалої стагнації, що спостерігалася ще до 2020 року через призупинення будівництва баз зберігання, держава змінила підхід до нормативного регулювання. Динаміка закладення технічної документації свідчить про системність: від 206 актів у 2022 році до 354 у 2024 році. Впровадження Державного реєстру документів СФД дозволило систематизувати процес

закладення проєктної документації. Основний методологічний виклик полягав у створенні такої системи реєстрації, яка б була стійкою до зовнішнього втручання. Стратегія 2027 року [125] ставить за мету повну автоматизацію цього процесу, де роль людини зводиться до контролю, а не до фізичного опрацювання кожного документа. Архіви Донецчини та Луганщини стали індикатором загальних проблем галузі в умовах війни. До 2020 року установи функціонували в режимі адаптації до наслідків конфлікту 2014 року. Повномасштабне вторгнення 2022 року спричинило втрату доступу до значної частини фондів, що залишилися на окупованих територіях. Релоковані архіви зіткнулися з дефіцитом площ для зберігання евакуйованих документів. Робота архівів у цих областях у 2023–2025 роках зосередилася на забезпеченні соціальних запитів громадян, які втратили документи через зруйновані будівлі. Проведення суцільного перевіряння наявності документів на цих територіях ускладнене безпековими факторами, проте Укрдержархів продовжує моніторинг збереженості, наскільки це можливо в умовах бойових дій.

Кадрове питання залишається одним із найбільш вразливих місць галузі. Дані за 2025 рік демонструють, що середня укомплектованість штатних посад в архівах складає 75,3%. Гендерна структура є незмінно фемінізованою: частка жінок становить 71,1% (547 осіб), тоді як чоловіків – 28,9% (220 осіб). Вікова структура персоналу вказує на кризу наступності: лише 9,6% працівників належать до вікової групи до 35 років. Водночас 37,9% персоналу – це особи у віці 60 років і старше [124]. Низький рівень оплати праці, про що неодноразово зазначалося у стратегічних документах, перешкоджає залученню молодих фахівців, що створює ризик втрати інституційної пам'яті. Попри наявність вищої освіти у 83,7% працівників, профільну освіту за напрямом «архівна справа» мають лише близько 15% персоналу, що змушує архівні установи самостійно організовувати навчання та підвищення кваліфікації.

Основні проблеми архівної справи на 2025 рік зводяться до трьох чинників: безпека документів, дефіцит кадрів та необхідність повної діджиталізації управління. Попри складнощі, галузь продемонструвала

здатність до швидкого реагування. Стратегія захисту до 2027 року задає новий стандарт, де пріоритетом стає не просто зберігання паперових одиниць, а збереження інформаційної цілісності держави. Успіх цього процесу залежатиме від здатності держави забезпечити фінансування, яке б дозволило архівістам не лише виконувати рутинну роботу, а й ставати архітекторами цифрового простору пам'яті України. Вирішення питання оплати праці та оновлення матеріально-технічної бази залишаються ключовими умовами того, щоб архівна галузь перестала бути «тилом» і стала повноцінним учасником сучасного цифрового державного управління.

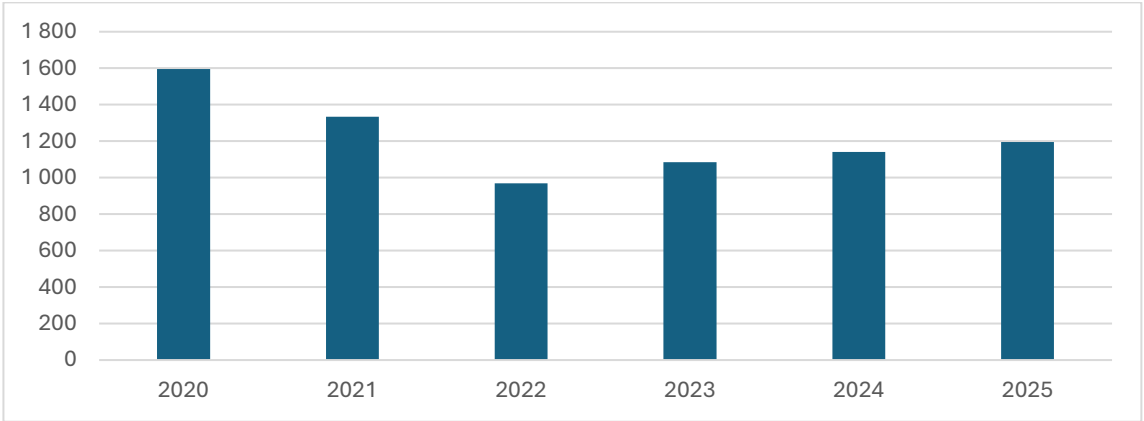

Рис. 2.10 Кількість проведених виставок (2020–2025 рр.)

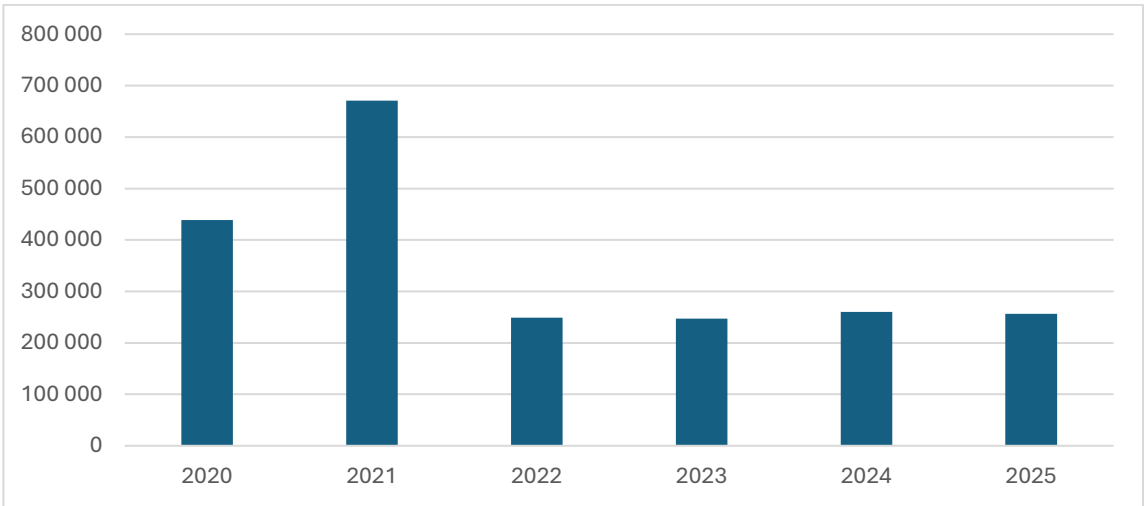

Рис. 2.11 Кількість управлінської документації, прийнятої на постійне зберігання до НАФ (2020–2025 рр., од. зб.)

Висновки до розділу 2

У другій половині 2010-х років архівна галузь поступово переходила від стабілізації після перших наслідків російської агресії до оновлення організаційних, технологічних і комунікаційних підходів. Водночас саме в цей період чітко проявилися системні проблеми: недостатнє фінансування, кадровий дефіцит, потреба в оновленні матеріально-технічної бази, нестача площ для зберігання документів та нерівномірний рівень цифрового розвитку різних архівних установ. Встановлено, що нормативно-правове та методичне забезпечення архівної справи поступово реагувало на ці зміни. Його розвиток був спрямований не лише на регулювання традиційних процесів комплектування, обліку й зберігання документів, а й на врегулювання роботи з електронними документами, цифровими копіями, електронними інформаційними ресурсами, онлайн-доступом і цифровим фондом користування. Це свідчить про поступове переосмислення архіву як установи, що має працювати не тільки з паперовою спадщиною, а й з новими формами документальної інформації. Період 2020–2025 рр. засвідчив, що цифрова трансформація стала для архівної галузі не допоміжним напрямом, а умовою її стійкості. Пандемія COVID-19 актуалізувала дистанційне обслуговування користувачів, електронні сервіси та онлайн-комунікацію, а повномасштабне вторгнення надало архівній справі виразного безпекового значення. Архіви опинилися перед необхідністю не лише зберігати документи, а й захищати їх від фізичного знищення, втрати доступу, інформаційних маніпуляцій і спроб привласнення історичної пам'яті. Узагальнення матеріалів розділу дає підстави стверджувати, що сучасна архівна справа України трансформується у напрямі поєднання трьох ключових функцій: збереження документальної спадщини, забезпечення відкритого доступу до інформації та участі в захисті національної пам'яті.

ВИСНОВКИ

Протягом останнього десятиліття вітчизняна архівна система переживає етап глибокого концептуального та практичного переосмислення. Цей процес характеризується фундаментальним переходом від традиційної моделі, де архів сприймався переважно як пасивне сховище паперових документів, до сучасної парадигми. Сьогодні архівна установа розглядається як динамічний соціальний інститут, що відіграє ключову роль у збереженні національної пам'яті, забезпеченні інформаційної безпеки та реалізації права суспільства на відкритий доступ до історичної правди.

Ця масштабна трансформація не була виключно наслідком внутрішнього теоретичного розвитку; вона стала вимушеною відповіддю на сукупний вплив трьох безпрецедентних викликів XXI століття: тотальної цифровізації, пандемії COVID-19 та російської збройної агресії. Стрімкий розвиток інформаційних технологій кардинально змінив саму природу документа, вимагаючи від архівів здатності працювати з електронними масивами, базами даних та мультимедійними ресурсами. Пандемія, обмеживши фізичний доступ до читальних залів, на практиці довела, що наявність розвинених дистанційних сервісів та електронного довідкового апарату є не просто додатковою перевагою, а критичною умовою функціонування архівів у кризових ситуаціях. Водночас гібридна та повномасштабна війна перетворила документальну спадщину на безпосередній об'єкт ворожих атак, оскільки знищення або маніпулювання історичними джерелами стало інструментом руйнування української ідентичності.

Реагуючи на цей багатовимірний тиск, архівна наука та практика почали активно адаптуватися. У теоретичному полі відбулося становлення електронного архівознавства. Замість хаотичного підходу до збереження інформації, держава розпочала системне оновлення нормативно-правової бази та термінологічних стандартів, аби врегулювати весь життєвий цикл електронного документа – від його створення в установах до передачі у

спеціалізовані цифрові дата-центри. Було запроваджено чітку методологію оцифрування, яка розмежовує створення високоякісних еталонних копій для вічного збереження та робочих копій для масового онлайн-доступу користувачів.

Значних змін зазнала і соціокомунікаційна діяльність архівів. З метою подолання стереотипного іміджу закритих бюрократичних установ, архівісти почали впроваджувати інструменти діджитал-маркетингу, розвивати вебпредставництва та створювати віртуальні виставки. Важливим кроком стала розробка зведених пошукових порталів та інтегрованих баз даних (наприклад, платформи ARCHIUM), які об'єднують ресурси різних установ і дозволяють дослідникам здійснювати наскрізний пошук інформації. Паралельно посилилося розуміння необхідності міжвідомчої співпраці — так званої ALM-інтеграції (архівів, бібліотек та музеїв), що має на меті формування єдиного, зручного для користувача простору національної культурної спадщини.

В умовах воєнного стану головним пріоритетом стало фізичне та логічне виживання фондів. Це зумовило впровадження суворих протоколів кібербезпеки, регулярне резервне копіювання даних на територіально віддалені сервери та застосування криптографічних технологій для захисту електронних документів від несанкціонованих змін. Окрім того, змінилася філософія комплектування: від пасивного очікування передачі офіційних документів архіви перейшли до стратегії «ініціативного документування». Працівники архівів почали самостійно і оперативно збирати свідчення війни, зберігаючи цифрові фотографії, усні історії та копіюючи критично важливі вебсайти і повідомлення у соціальних мережах, щоб не втратити ці швидкоплинні, але безцінні докази сучасної історії

Проте, незважаючи на ці значні досягнення, архівна система продовжує стикатися з глибокими внутрішніми суперечностями. Існує відчутний розрив між амбітними стратегічними планами цифровізації та суворими реаліями повсякденної роботи, особливо в умовах війни. Інфраструктура галузі

залишається перевантаженою: критично не вистачає безпечних та спеціально обладнаних приміщень, що стало особливо гострою проблемою під час евакуації фондів зі східних та південних регіонів. Ситуацію ускладнює системна кадрова криза, яка супроводжується старінням колективів та дисбалансом у гендерній структурі. Через недостатній рівень фінансового забезпечення галузі вкрай важко залучати молодих фахівців із необхідними ІТ-компетенціями. Як наслідок, теоретичні рекомендації та новітні методики часто стикаються з неможливістю їх повноцінної реалізації на місцях через брак базових ресурсів та персоналу.

Отже, сучасна архівна справа в Україні перебуває на складному, але історично важливому етапі свого розвитку. Вона довела свою здатність швидко адаптуватися до екстремальних умов, перетворившись на активного захисника національної пам'яті та інформаційного суверенітету держави. Водночас, для остаточного формування стійкої, безпечної та сучасної електронної архівної екосистеми необхідні не лише зусилля самих архівістів, а й послідовна підтримка з боку держави, спрямована на вирішення фундаментальних проблем фінансування, оновлення матеріально-технічної бази та забезпечення галузі кваліфікованими кадрами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. FamilySearch. URL: <https://www.familysearch.org/uk/global> (дата звернення: 21.05.2026).
2. Артеменкова О. Нормативно–правове забезпечення впровадження інформаційних технологій у діяльність архівних установ України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 10. С. 62–69. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269462>
3. Асєєв Г. Інтеграція фондів бібліотек, архівів і музеїв з метою їх збереження та використання. *Вісник книжкової палати*. 2022. № 4. С. 12–17. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.4\(309\).12-17](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.4(309).12-17)
4. Балишев М., Андрєєв Т. Інтерактивні карти як форми презентації архівних джерел: досвід ЦДНТА України. *Архіви України*. 2024. № 1 (338). С. 102–118. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2024.338.102>
5. Балишев М., Андрєєв Т., Голубкіна Г. «Об’єктно–географічний каталог ЦДНТА України»: специфіка, технологія створення, особливості використання. *Архіви України*. 2023. № 3 (336). С. 43–54. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2023.336.043>
6. Безгинська К. Архіви в сучасному світі: виклики та завдання. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2017. Т. 24–25. С. 208–212. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2017_24-25_20.pdf (дата звернення: 10.04.2026).
7. Бездрабко В. В. До концепції нової редакції термінологічного стандарту з діловодства й архівної справи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 63–72. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2019.165320>
8. Бездрабко В., Григор’єв В. Архівний бренд–менеджмент: теоретичні засади та перспективи. *Архіви України*. 2021. № 2 (327). С. 7–32. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2021.327.007>

9. Білушак Т. Використання digital–маркетингових комунікацій в стратегії популяризації архівної інформації. *Архіви України*. 2020. № 4 (325). С. 73–81. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2020.325.071>
10. Бобрицький С. М., Захарчук А. В. Концептуальні підходи та проблемні питання у побудові NGN–мереж в архівній справі (на прикладі забезпечення користувачів віддаленим доступом до документів НАФ Центрального державного науково–технічного архіву України). *Архіви України*. 2017. № 2 (307). С. 79–87. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/6–7.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).
11. Бойко В. Проекти уніфікованих форм планово–звітної документації у сфері архівної справи. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2019. Т. 26–27. С. 47–113. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2019_26–27_8.pdf (дата звернення: 11.04.2026).
12. Бойко В. Ціннісні категорії архівних документів в українській архівній науці. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2024. Т. 20, № 4. С. 89–98. DOI: <https://doi.org/10.63009/lrsi/4.2024.89>
13. Бойко О. Р. Електронний документ: вітчизняний та міжнародний досвід зберігання інформації. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2024. № 65. С. 25–36. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410–5333.065.02>
14. Бондар В. Проблематика національної стандартизації з архівної справи в наукових фахових виданнях України. *Вісник книжкової палати*. 2025. № 1. С. 34–39. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076–9555.2025.1\(342\).34–39](https://doi.org/10.36273/2076–9555.2025.1(342).34–39)
15. Бондар В. Розвиток національної стандартизації у сфері архівної справи. *Вісник книжкової палати*. 2025. № 4. С. 38–44. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076–9555.2025.4\(345\).38–44](https://doi.org/10.36273/2076–9555.2025.4(345).38–44)
16. Буценко Н. Д. Доля архівних установ Донецької області в 2014–2015 роках: виклики часу. *Архіви України*. 2016. № 5–6. С. 197–215. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/15–1.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).

17. Василенко Д. Інструментарій архівної інтернет–комунікації в аспекті розвитку соціальних мереж. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С. 138–147. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259191>
18. Василенко Д. П., Бутко Л. В. Нормативно–правове регулювання процесу цифровізації українського архівного простору. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2021. № 60. С. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.060.07>
19. Василенко Д., Бутко Л. Пріоритетні напрями цифровізації архівної справи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 32–38. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2021.249322>
20. Веремчук О., Постельжук О. Цифровізація архівних установ: виклики та перспективи збереження національної пам'яті в епоху технологічних трансформацій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2025. № 15. С. 142–153. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335086>
21. Вимоги до структури та змісту XML – схеми метаданих електронного примірника описів справ постійного зберігання: методичні рекомендації / Держ. архівна служба України; Український науково–дослідний інститут архівної справи та документознавства ; уклад. : Гаранін О. Я., Купрунець Т. Я. Київ, 2015. 28 с. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr%20XML-Shema%20EPOS.pdf> (дата звернення: 21.05.2026).
22. Вимоги до XML–схеми метаданих обкладинки архівної електронної справи: методичні рекомендації / Держ. архівна служба України; Український науково–дослідний інститут архівної справи та документознавства ; уклад. : Гаранін О. Я., Купрунець Т. Я. Київ, 2015. 27 с. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr%20XML-Shema%20OAES.pdf> (дата звернення: 21.05.2025).
23. Вовк Н. С. Архівні інформаційно–пошукові системи: шляхи оптимізації пошуку текстової інформації. *Бібліотекознавство. Документознавство.*

Інформологія. 2018. № 3. С. 37–42. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2018.150632>

24. Вовк Н., Пелещишин А. Концепція створення онлайн-платформи для обміну міжнародним досвідом зі збереження бібліотечних та архівних фондів. *Вісник книжкової палати*. 2019. № 4. С. 38–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2019_4_12 (дата звернення: 11.04.2026).

25. Впровадження електронних послуг в архівних установах України / Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства; уклад.: Н. В. Залеток, Є. М. Чорноморець. Київ, 2022. 76 с. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2.->

%D0%B4%D0%BE%D0%B4._%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4
%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96–

%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4
%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%92%D0%BF%D1%80%D0%BE%
D0%B2%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F–
%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD
%D0%BD%D0%B8%D1%85–

%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3_%D0%97%D0%B0
%D0%BB%D1%94%D1%82%D0%BE%D0%BA–

%D0%A7%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80
%D0%B5%D1%86%D1%8C_%D1%80%D0%B5%D0%B4.–29.03.2022–1.pdf
(дата звернення: 21.05.2026).

26. Гаврилюк М., Думин І. Інформаційна система для перевірки номенклатури справ. *Вісник книжкової палати*. 2023. № 8. С. 23–28. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.8\(325\).23-28](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.8(325).23-28)

27. Гаранін О., Ковтанюк Ю. До концепції інформатизації архівної справи в Україні. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2017. Т. 24–25. С. 7–57. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2017_24-25_3.pdf (дата звернення: 11.04.2026).

28. Головач Н. Збереження культурної спадщини України в умовах воєнного стану: формування національної стратегії. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2025. № 4. С. 39–45. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2025.351832>
29. Горбань Ю. І., Прокопенко Л. І., Пристай Г. І. Цифрові архіви відкритого доступу в Україні: теоретичні засади, міжнародний досвід і виклики воєнного часу. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2025. № 68. С. 69–79. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.068.06>
30. Грещук Д. І., Марковець О. В. Оптимізація доступу до архівної інформації: сучасні підходи та технології. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2024. № 65. С. 183–196. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.13>
31. Гула Р. В., Передерій І. Г., Сажко В. В. Вітчизняні архіви, бібліотеки та музеї як об'єкт і суб'єкт консцієнтальної війни в умовах збройної агресії РФ проти України. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2022. № 62. С. 7–40. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.01>
32. Демуз І. Поняття довідково-інформаційного фонду архіву. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2016. Т. 1, № 1. С. 16–29. URL: https://sdc-journal.com.ua/web/uploads/pdf/SDC_2016_1-16-29.pdf (дата звернення: 11.04.2026).
33. Державна архівна служба України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/> (дата звернення: 21.05.2026).
34. Деякі питання документування управлінської діяльності : Постанова Каб. Міністрів України від 17.01.2018 № 55 : станом на 3 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#Text> (дата звернення: 06.05.2026).
35. Дідух Л., Гула О. Дослідження особливостей організації праці й управління в архівних установах України: теоретичні засади та практичне втілення. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2019. Т. 4, № 1. С. 47–67. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-7-47-67>

36. Дідух Л., Гула О., Кітам В. Моніторинг стану збереженості документів Національного архівного фонду впродовж 2015–2018 рр. (за результатами дослідження Українського науково–дослідного інституту архівної справи та документознавства). *Студії з архівної справи та документознавства*. 2019. Т. 26–27. С. 5–18. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2019_26-27_3.pdf (дата звернення: 11.04.2026).
37. Дідух Л., Залєток Н. Досвід українських архівів у створенні цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду. *Архіви України*. 2019. № 1 (318). С. 87–101. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2019.318.087>
38. Дідух Л., Залєток Н. Методичне забезпечення створення та функціонування цифрового фонду користування документами НАФ (на матеріалах наукових досліджень Українського науково–дослідного інституту архівної справи та документознавства). *Студії з архівної справи та документознавства*. 2019. Т. 26–27. С. 19–23. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2019_26-27_4.pdf (дата звернення: 11.04.2026).
39. Дідух Л., Міхалко В., Чорноморець Є. Резервне копіювання в контексті організації зберігання цифрових аудіовізуальних документів Національного архівного фонду. *Архіви України*. 2025. № 3 (344). С. 37–55. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2025.344.037>
40. Довжук І. Інформатизація архівної справи та використання інформаційних ресурсів НАФ України. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2019. Т. 4, № 1. С. 68–81. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-7-68-81>
41. Довжук І. Правове регулювання інформаційної діяльності державних архівів України. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2018. Т. 3, № 2. С. 45–61. DOI: [10.31470/2518-7600-2018-6-45-6](https://doi.org/10.31470/2518-7600-2018-6-45-6)
42. Доскіч Л. Ініціативи Міжнародної ради архівів у сфері навчання та професійного розвитку. *Вісник книжкової палати*. 2025. № 3. С. 29–35. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.3\(344\).29-35](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.3(344).29-35)

43. Доступ до цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду: методичні рекомендації / Держ. арх. служба України, Укр. наук.–дослід. ін–т арх. справи та документознавства; уклад.: Л. В. Дідух, Т. М. Ковтанюк. Київ, 2022. 85 с. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1479_5.pdf (дата звернення: 21.05.2026).
44. ДСТУ 2732:2023. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. [Чинний від 2024–03–01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2023. 27 с.
45. ДСТУ 9031:2020. Правила публікування інформації архівних документів. [Чинний від 2021–09–01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ» 2020. 44 с.
46. Думанський Н. О. Робота з бібліотечними та архівними фондами: пошук і збір наукової інформації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 63–68. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409–9805.4.2023.294075>
47. Електронний архів українського визвольного руху. URL: [https://avr.org.ua/?p\[0\]=0&sd=true&fd=true&so=Дата,%20зростання&as=false&sp=true&vm=0&tb=arhivy&locale=ua](https://avr.org.ua/?p[0]=0&sd=true&fd=true&so=Дата,%20зростання&as=false&sp=true&vm=0&tb=arhivy&locale=ua) (дата звернення: 21.05.2026).
48. Ємельянова Т. Удосконалення планово–звітної документації в контексті модернізації архівної статистики. *Архіви України*. 2020. № 2 (323). С. 28–39. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2020.323.028>
49. Забезпечення збереженості електронних документів Національного архівного фонду: методичні рекомендації / Державна архівна служба України, Український науково–дослідний інститут архівної справи та документознавства; уклад.: Л. В. Дідух, Н. В. Залєток, Т. М. Ковтанюк, Ю. Г. Чернятинська. Київ, 2019. 68 с. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/1256_1.pdf (дата звернення: 10.05.2026).
50. Забезпечення збереженості цифрових аудіовізуальних документів Національного архівного фонду: метод. рекомендації / Держ. арх. служба

- України, Укр. наук.–дослід. ін–т арх. справи та документознавства; уклад.: Л. В. Дідух, В. В. Міхалко, Є. М. Чорноморець. Київ, 2024. 182 с. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%97%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B6_%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80_%D0%90%D0%92%D0%94_%D0%BC%D0%B5%D1%82.%D1%80%D0%B5%D0%BA.pdf (дата звернення: 10.05.2026)
51. Залєток Н., Чорноморець Є. Сучасний стан упровадження електронних послуг центральними та обласними державними архівними установами України. *Архіви України*. 2023. № 1 (334). С. 27–40. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2023.334.027>
52. Збанацька О. Довідковий апарат архівів: зміст поняття та особливості представлення на вебсайтах центральних державних архівів України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2024. № 13. С. 84–98. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307125>
53. Зворський С. Активізація взаємодії архівів і бібліотек – вимога часу. *Архіви України*. 2018. № 5 (316–317). С. 7–21. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2020.316-317.007>
54. Зворський С. Співробітництво, партнерство, кооперація архівів і бібліотек як стратегічний напрям розвитку документно–інформаційної сфери. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2019. Т. 26–27. С. 24–29. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2019_26-27_5.pdf (дата звернення: 11.04.2026).
55. Ініціативне документування подій широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України: методичні рекомендації / Держ. арх. служба України, Укр. наук.–дослід. ін–т арх. справи та документознавства; уклад.: Л. В. Дідух, Т. М. Ковтанюк, В. В. Скальський. Київ, 2023. 101 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/1543_3.pdf (дата звернення: 10.05.2026).
56. Інформаційне забезпечення організації комунікації громадян з архівними установами / О. В. Марковець та ін. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2023. № 63. С. 151–160. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.063.11>

57. Калакура Я. С. Архівний менеджмент в умовах демократизації та децентралізації суспільства. *Архіви України*. 2016. № 5–6 (304–305). С. 119–135. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/9-1.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).
58. Калакура Я. С. Пострадянське архівознавство в Україні: декомунізація і тенденції розвитку. *Сумський історико-архівний журнал*. 2016. XXVI. С. 5–15. URL: <https://shaj.sumdu.edu.ua/index.php/journal/issue/view/19/20> (дата звернення: 11.04.2026).
59. Калакура Я. С. Правове, інноваційно-інформаційне та організаційно-технологічне забезпечення архівного менеджменту. *Архіви України*. 2017. № 5–6 (310–311). С. 162–182. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/10-5.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).
60. Калакура Я. С. Стиль роботи архівістів: контекст менеджменту. *Архіви України*. 2015. № 5–6 (299). С. 7–22. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/01-3.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).
61. Калакура Я. С. Українська архівна наука у викликах війни та цифровізації інформаційних ресурсів архівів. *Архіви України*. 2023. № 2. С. 19–34. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2022.333.019>
62. Калакура Я. С. Управління персоналом у системі архівних установ. *Архіви України*. 2015. № 1 (295). С. 94–110. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/08-7.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).
63. Калакура Я., Палієнко М. Концептуалізація електронного архівознавства в контексті цифровізації українського суспільства. *Архіви України*. 2021. № 3 (328). С. 36–65. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2021.328.036>
64. Калінічева Г. Українські архіви та архівна наука в умовах російсько-української війни. *Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки*. 2024. Т. 2. С. 85–89. URL: <https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/22564/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%8>

2%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%94%D0%94%D0%A3%D0%86%D0%A4.pdf (дата звернення: 11.04.2026).

65. Калужинська Ю., Мірошніченко Д. Архівна політика як інструмент забезпечення доступу до інформації та збереження культурної спадщини. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2024. Т. 9, № 3. С. 32–44. DOI: <https://doi.org/10.69587/sdc/3.2024.32>

66. Картузов К., Мусяца Н. Ініціативне документування війни: досвід Державного архіву Миколаївської області. *Архіви України*. 2025. № 344. С. 56–63. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2025.344.056>

67. Клименко Т. Пріоритетні напрями діяльності обласних архівних установ України на сучасному етапі їх розвитку. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2015. Т. 22–23. С. 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2015_22-23_5.pdf (дата звернення: 11.04.2026).

68. Клімчук О. Законодавче забезпечення архівного зберігання електронних документів в Україні. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2015. Т. 22–23. С. 26–32. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2015_22-23_6.pdf (дата звернення: 11.04.2026).

69. Коваленко А., Кудлай В. О. Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія в архівній справі. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи* : матеріали VII Міжнар. науково-практ. конф., м. Полтава, 22 листоп. 2022 р. Полтава, 2022. С. 103–106.

70. Ковальська Л., Ковальський Г. Digital-маркетингова діяльність та новітні форми використання архівної інформації. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2024. № 14. С. 76–92. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318318>

71. Ковальська Л., Ковальський Г. Організація архівного зберігання аудіовізуальних документних ресурсів: чинник соціокомунікаційних технологій. *Вісник книжкової палати*. 2025. № 10. С. 45–47. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10\(351\).45-47](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).45-47)

72. Ковтанюк Ю. Від концепції зберігання документів в електронній формі до нормативно–правової бази створення національних архівних та бібліотечних інформаційних ресурсів. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2024. № 13. С. 99–115. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616–7654.13.2024.307129>
73. Ковтун Ю. Інформатизація архівної галузі. *Документно–інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи* : матеріали II Всеукр. науково–практ. Інтернет–конф., м. Полтава, 23 листоп. 2016 р. Полтава, 2016. С. 203–204.
74. Концепція інформатизації архівної справи в Україні / Укрдержархів, УНДІАСД ; уклад.: Гаранін О. Я., канд. іст. наук, с.н.с. (науковий керівник), Ковтанюк Т. М. Київ, 2017. 15 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/%D1%81oncept_iformat_arch.pdf (дата звернення: 10.05.2026).
75. Копіювання документів у архівних установах України: методичні рекомендації / Держ. архів. служба України, УНДІАСД; уклад.: Л. В. Дідух. Київ, 2016. 68 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr_copy_docs.pdf (дата звернення: 11.05.2026).
76. Коржик Н. Архіви України в інформаційному просторі: сучасний стан організації веб–сайтів. *Вісник книжкової палати*. 2017. № 8. С. 21–24. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkr_2017_8_7.pdf (дата звернення: 11.04.2026).
77. Коржик Н. Проблеми формування контенту веб–сайтів державних обласних архівів України. *Вісник книжкової палати*. 2018. № 8. С. 31–34. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkr_2018_8_10.pdf (дата звернення: 11.04.2026).
78. Коржик Н. Цифрові архіви України: стан, проблеми, перспективи. *Вісник книжкової палати*. 2022. № 4. С. 35–39. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076–9555.2022.4\(309\).35–39](https://doi.org/10.36273/2076–9555.2022.4(309).35–39)
79. Кравець Р. Б., Бойко П. О., Марковець О. В. Електронний архів як засіб швидкого доступу до управлінської інформації. *Бібліотекознавство*.

- Документознавство. Інформологія.* 2023. № 4. С. 14–21. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.293967>
80. Красинський О. Д., Марковець О. В. Можливості застосування технологій OCR від Google для розпізнавання та цифровізації архівних документів. *Вісник Харківської державної академії культури.* 2024. № 65. С. 227–237. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.16>
81. Крим – це Україна. URL: <https://crimea-is-ukraine.org/#cover> (дата звернення: 21.05.2026).
82. Кручиніна Т. Г., Чернятинська Ю. Г. Створення архівних колекцій веб-сайтів у межах ініціативного документування в Центральному державному електронному архіві України. *Архіви України.* 2015. № 5–6 (299). С. 61–67. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/04-3.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).
83. Кручиніна Т. Особливості комплектування документами особового походження в електронній формі: досвід Центрального державного електронного архіву України. *Студії з архівної справи та документознавства.* 2017. Т. 24–25. С. 248–252. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2017_24-25_28.pdf (дата звернення: 11.04.2026).
84. Кулешов С., Бойко В. «Робота архівних установ в умовах дії особливих правових режимів»: дискусійні нотатки укладачів методичних рекомендацій. *Архіви України.* 2024. № 2 (339). С. 160–174. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2024.339.160>
85. Курило В. Г., Комова М. В. Інтеграція програмних засобів оцифрування документів в електронну систему архіву. *Вісник Харківської державної академії культури.* 2024. № 65. С. 197–207. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.14>
86. Курило В. Систематизація підходів до класифікації документів в архівах. *Вісник книжкової палати.* 2025. № 10. С. 38–45. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10\(351\).38-45](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).38-45)

- [illegible]

%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4
%D0%B0%D1%86%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%9E%D0%B1%D0%BB%
D1%96%D0%BA-%D1%96-
%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%
D0%BD%D1%8F-
%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD
%D0%BD%D0%B8%D1%85-
%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82
%D1%96%D0%B2.pdf (дата звернення: 12.04.2026).

94. Овдієнко Є. Архівна справа в умовах війни в сучасній Україні. *Дебют* : 3б. тез доп. студентів ф-ту філології та мас. комунікацій МДУ за результатами участі у Декаді студент. науки 2026, м. Київ, 2–13 берез. 2026 р. Київ, 2026. С. 50–52.

95. Охріменко Г., Федорук О. Автоматизація управління життєвим циклом електронних документів у сучасних архівних системах. *Архіви України*. 2023. № 4 (337). С. 58–70. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2023.337.058>

96. Оцифрування аудіовізуальних документів Національного архівного фонду: методичні рекомендації / Держ. арх. служба України, Укр. наук.–дослід. ін-т арх. справи та документознавства; уклад.: Л. В. Дідух, Т. М. Ковтанюк. Київ, 2021. 82 с. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/8-%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%9E%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%90%D0%92%D0%94.pdf (дата звернення: 12.04.2026).

97. Палієнко М. Архіви у викликах надзвичайних ситуацій: важливий досвід реагування. *Архіви України*. 2024. № 1 (338). С. 53–84. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2024.338.053>

98. Передерій І. Г., Гула Р. В. Інтероперабельність цифрових архівів і бібліотек як основа збереження національної пам'яті. *Вісник Харківської*

державної академії культури. 2025. № 68. С. 55–68. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.068.05>

99. Перелік видів статистичної документації, що підлягає прийманню на постійне зберігання. Методичні рекомендації щодо комплектування державних архівних установ статистичною документацією / Укрдержархів, УНДІАСД ; упоряд.: Г. К. Волкотруб. Київ, 2015. 104 с. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-statistika.pdf> (дата звернення: 12.04.2026).

100. Петрова І. О. Професійні стандарти в підготовці фахівців з бібліотечної, інформаційної та архівної справи. *Актуальні проблеми науки та освіти* : зб. матеріалів XXVIII підсумкової наук.–практ. конф. викладачів МДУ, м. Маріуполь, 24 лют. 2026 р. Київ : МДУ, 2026. С. 272–274.

101. Петрова І. О., Овдієнко Є. Напрями модернізації архівної галузі в Україні. *Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі* : зб. матеріалів III Всеукр. наук.–практ. конф. з міжнар. участю, м. Київ, 23–24 жовт. 2025 р. Київ : МДУ, 2025. С. 283–287.

102. Петрова І. О., Цапій В. Зберігання архівних документів в Україні: висвітлення сучасного стану та перспектив розвитку у фаховій періодиці. *Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі* : зб. матеріалів III Всеукр. наук.–практ. конф. з міжнар. участю, м. Київ, 23–24 жовт. 2025 р. Київ : МДУ, 2025. С. 263–269.

103. Підготовка архівними установами довідкових видань : метод. рекомендації / Держ. арх. служба України, Укр. наук.–дослід. ін-т арх. справи та документознавства ; уклад.: С. Л. Зворський, Р. В. Романовський. Київ, 2020. 91 с. URL:

https://undiasd.archives.gov.ua/doc/2020_12_22_metod_dovid_vydania_au.pdf (дата звернення: 13.04.2026).

104. Підсумки діяльності у 2015 році та пріоритети на 2016 рік. Держ. арх. служба України, 2015. 80 с. URL: https://old.archives.gov.ua/Archives/Zvit_2015.pdf (дата звернення: 05.05.2026).

105. Політова О. Використання цифрових проєктів бібліотек та архівів у процесі підготовки фахівців інформаційної сфери: огляд джерел. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2025. № 16. С. 260–275. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348164>
106. Приймання–передавання документів в електронній формі на постійне зберігання: метод. рекомендації / Держ. арх. служба України, Укр. наук.–дослід. ін–т архів. справи та документознавства ; уклад.: В. Ф. Бойко, Ю. С. Ковтанюк, З. М. Сverdлик. Київ, 2022. 80 с. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/3.–%D0%B4%D0%BE%D0%B4._%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96–%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F–%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B2_%D0%B2_%D0%B5%D0%B%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%96.pdf (дата звернення: 13.04.2026).
107. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811–IX : станом на 12 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 10.02.2026).
108. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років : Закон України від 09.04.2015 № 316–VIII : станом на 30 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
109. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939–VI : станом на 8 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 10.02.2026).

110. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851–IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851–15#Text> (дата звернення: 10.02.2026).
111. Про затвердження Порядку забезпечення евакуації, зберігання та знищення документів в умовах особливого періоду : Наказ М–ва юстиції України від 17.10.2019 № 3194/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1132–19#Text> (дата звернення: 09.02.2026).
112. Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам : Наказ М–ва юстиції України від 19.11.2013 № 2438/5 : станом на 11 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1983–13#Text> (дата звернення: 09.02.2026).
113. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : Наказ М–ва юстиції України від 11.11.2014 № 1886/5 : станом на 10 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421–14#Text> (дата звернення: 10.02.2026).
114. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : Наказ М–ва юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5 : станом на 30 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736–15#Text> (дата звернення: 10.02.2026).
115. Про затвердження Правил роботи архівних установ України : Наказ М–ва юстиції України від 08.04.2013 № 656/5 : станом на 1 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584–13#Text> (дата звернення: 27.05.2026).
116. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297–VI : станом на 14 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297–17#Text> (дата звернення: 10.02.2026).
117. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814–12#Text> (дата звернення: 13.01.2026).

118. Про оптимізацію системи центральних державних архівів : Постанова Каб. Міністрів України від 28.06.2022 № 732. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/732-2022-п#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
119. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2020 році та пріоритети Укрдержархіву на 2021 рік. Київ: Державна архівна служба України, 2020. 90 с. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%96%D0%90%D0%A0%D0%A5%D0%86%D0%92%D0%A3-2020.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).
120. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2021 році та пріоритети на 2022 рік. Київ: Державна архівна служба України, 2021. 94 с. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).
121. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2022 році та пріоритети Укрдержархіву на 2023 рік. Київ: Державна архівна служба України, 2022. 79 с. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2__2022_%D0%BE%D1%81%D1%8209.02_1.pdf (дата звернення: 01.05.2026).
122. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2023 році та пріоритети на 2024 рік. Київ: Державна архівна служба України, 2023. 39 с. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2-2023.pdf>

content/uploads/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82–2024_Final.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

123. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2024 році та пріоритети Укрдержархіву на 2025 рік. Київ: Державна архівна служба України, 2024. 97 с. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2–2024_%D0%BD%D0%B0-%D0%9A%D0%9C%D0%A3_13022025.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

124. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2025 році та пріоритети Укрдержархіву на 2026 рік. Київ: Державна архівна служба України, 2025. 104 с. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/publicnyj-zvit-2025_na-kmu16.02.2026-1.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

125. Про схвалення Стратегії захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 24.12.2024 № 1349–р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/677/7ff/a98/6777ffa9843e2801562533.pdf> (дата звернення: 01.02.2026).

126. Процеси цифровізації та запровадження ініціативного проєкту «ТОПАЗ» у Центральному державному науково-технічному архіві України. / М. Балишев та ін. *Архіви України*. 2020. № 2 (323). С. 17–27. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2020.323.017>

127. Публічний звіт голови Укрдержархіву Баранової Т. І. про підсумки діяльності державної архівної служби України у 2018 році. Київ : Держ. арх. служба України, 2018. 55 с. URL: https://old.archives.gov.ua/Public-info/zvit_2018_1.pdf (дата звернення: 05.05.2026).

128. Публічний звіт голови Укрдержархіву Баранової Т. І. про підсумки діяльності державної архівної служби України у 2017 році. Київ : Держ. арх. служба України, 2017. 67 с. URL: https://old.archives.gov.ua/Archives/zvit_2017.pdf (дата звернення: 05.05.2026).
129. Публічний звіт голови Укрдержархіву Хромова А. В. про підсумки діяльності Державної архівної служби України у 2019 році. Київ : Держ. арх. служба України, 2019. 64 с. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2020_02_12_pub_zv.pdf (дата звернення: 05.05.2026).
130. Пуківський Ю. Формування та перспективи онлайн-архіву усноісторичних і візуальних джерел «Жива історія». *Архіви України*. 2023. № 2 (335). С. 68–77. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2023.335.068>
131. Резнік І. Сучасні форми використання інформації у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. *Архіви України*. 2018. № 2 (313–314). С. 34–44. DOI: [https://doi.org/10.47315/archives2018.313–314.034](https://doi.org/10.47315/archives2018.313-314.034)
132. Робота архівних установ в умовах дії особливих правових режимів: метод. рекомендації / Держ. арх. служба України, Укр. наук.–дослід. ін-т архів. справи та документознавства; уклад.: В. Ф. Бойко, С. Г. Кулешов. Київ, 2023. 50 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/1543_4.pdf (дата звернення: 15.05.2026).
133. Роль архівних установ у забезпеченні інформаційної безпеки / І. Саламаха та ін. *Вісник книжкової палати*. 2025. № 10. С. 27–33. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076–9555.2025.10\(351\).27–33](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).27-33)
134. Сverdлик З. М., Гаранін Я. О., Бойко В. Ф. Програма розвитку галузевої науки у сфері архівної справи України на 2021–2025 роки: проблеми розроблення та перспективи впровадження. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 5–13. DOI: [https://doi.org/10.32461/2409–9805.3.2021.244711](https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244711)

135. Свердлик З. Організація доступу до архівних документів в умовах COVID-19: досвід архівних установ України. *Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання* : колект. монографія. Київ, 2021. С. 49–60.
136. Свердлик З., Настенко Л. Аутсорсинг в архівній справі: сучасний стан та перспективи. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2018. Т. 3, № 2. С. 194–211. DOI: 10.31470/2518-7600-2018-6-194-211
137. Світова гібридна війна: Український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
138. Сидоренко Т. В., Тягій Є. В. Електронні виставки архівних документів як інформаційний ресурс регіону (на прикладі державного архіву Миколаївської області). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 89–96. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2019.165326>
139. Словник термінів щодо аудіовізуальних документів у сфері архівної справи / Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (УНДІАСД). Київ, 2021. 67 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/dictionary_new-2025.pdf (дата звернення: 14.04.2026).
140. Спектор А. Цифровізація генеалогічних документів на основі технології автоматичного розпізнавання тексту. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2024. № 4. С. 56–68. DOI: <https://doi.org/10.63009/lrsi/4.2024.56>
141. Створення 3D-екскурсій в архівних установах. Методичні рекомендації / Держ. архів. служба України, ЦДЕА України; уклад.: К. Євсєєв, І. Казімірова. Київ, 2021. 26 с. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2.-%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%A1%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-3D-

%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D1%96%D0%B9-%D0%B2-

%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

142. Стратегія розвитку архівної справи до 2025 року. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/Стратегія-розвитку-архівної-справи.pdf> (дата звернення: 20.01.2026).

143. Тверитникова О., Салата Г. Менеджмент якості архівної та бібліотечної справи: до проблеми імплементації міжнародних стандартів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 2. С. 48–53. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284657>

144. Технології комплектування архівних установ документами в електронній формі: методичні рекомендації / Укрдержархів. УНДІАСД ; упоряд.: О. Я. Гаранін, Т. М. Ковтанюк, Т. Я. Купрунець. Київ, 2017. 38 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/tech_komplekt_arch_instit_e-rec.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

145. Філіппова Л. Я. Цифрові архіви в сучасному суспільстві: термінологічний та змістовний аспект. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 6–11. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2018.150353>

146. Хомінич О. Автоматизація процесів діловодства та архівної справи на основі системи електронного документообігу «АСКОД». *Студії з архівної справи та документознавства*. 2017. Т. 24–25. С. 282–285. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2017_24-25_35.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

147. Хромов А. Оптимізація системи центральних державних архівів України в умовах війни. *Архіви України*. 2022. № 330. С. 103–109. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2022.330.103>

148. Хромов А. Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання. *Архіви України*. 2020. № 2 (323). С. 7–16. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2020.323.007>
149. Цауркубуле Ж., Зленко Я. Цифрові архіви як інструмент збереження та дослідження медіа-матеріалів. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2024. Т. 9, № 3. С. 8–19. DOI: <https://doi.org/10.69587/sdc/3.2024.08>
150. Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього: методичні рекомендації / Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства; уклад.: Л. В. Дідух, Н. В. Залеток, Т. М. Ковтанюк. Київ, 2021. 133 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/2021_digit_fund_korist_docNAF.pdf (дата звернення: 14.04.2026).
151. Чернятинська Ю. Особливості зберігання документів в електронній формі: досвід Центрального державного електронного архіву України. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2017. Т. 24–25. С. 286–296. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2017_24-25_36.pdf (дата звернення: 14.04.2026).
152. Чиркова М. Чи потрібен українським архівам ребрендинг?. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2017. Т. 24–25. С. 78–86. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sasd_2017_24-25_7.pdf (дата звернення: 14.04.2026).
153. Чічіпан Ю. Особливості та перспективи інформатизації обласних архівів в інтернет-комунікаційному просторі (на прикладі архівів Полтавської області). *Вісник книжкової палати*. 2017. № 9. С. 25–28. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkr_2017_9_7.pdf (дата звернення: 14.04.2026).
154. Шевченко М. О. Цифрові архіви періодичних видань: сучасні виклики для України. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2019. № 56. С. 114–127. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.056.11>
155. Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів: український досвід. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2019. № 56. С. 128–136. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.056.12>

156. Ярута В. О., Асєєв Г. Г. Електронні архіви: проблеми та технології. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2020. № 58. С. 128–136. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.058.08>